

Mjesni govor i Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Vidas, Jadranka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/um:nbn:hr:162:153736>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski jednopredmetni sveučilišni studij hrvatskoga jezika; smjer: nastavnički

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski jednopredmetni sveučilišni studij hrvatskoga jezika; smjer: nastavnički

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Diplomski rad

Studentica:

Jadranka Vidas

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Gordana Čupković

Komentor:

dr. sc. Josip Galić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Jadranka Vidas**, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Mjesni govor i Dola, Postira i Škripa na otoku Braču** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 31. ožujka 2021.

Sadržaj:

1. UVOD.....	6
2. POVIJESNA SLIKA RAZVITKA ŽIVOTA U BRAČKIM NASELJIMA DOL, POSTIRA I ŠKRIP	8
2. 1. Stoljetno formiranje čakavskih bračkih idioma.....	11
2. 2. Dosadašnji proučavatelji govora otoka Brača	14
2. 3. Dijalektalno pjesništvo na bračkoj čakavštini Postira i Škripa	15
3. METODOLOGIJA RADA.....	18
4. OBRADA TEMELJNIH JEZIČNIH RAZINA.....	19
4. 1. Južnočakavski dijalekt kao dio čakavskog narječja.....	19
4. 2. Fonologija.....	20
4. 2. 1. Vokalski sustav	20
4. 2. 2. Konsonantski sustav.....	22
4. 2. 3. Akcenatski sustav	24
4. 3. Morfologija.....	25
4. 3. 1. Imenice	25
4. 3. 2. Pridjevi	27
4. 3. 3. Zamjenice	27
4. 3. 4. Brojevi.....	28
4. 3. 5. Glagoli.....	29
4. 3. 6. Prilozi i prijedlozi	30
4. 4. Sintaktičke odlike	30
4. 5. Leksičke odlike.....	31
4. 5. 1. Leksički fond prikupljen u Dolu.....	31
4. 5. 2. Leksički fond prikupljen u Postirima.....	33
4. 5. 3. Leksički fond prikupljen u Dolu.....	35
4. 6. 4. Leksičke razlike u govorima Dola, Postira i Škripa i prikupljeni romanizmi	37

5. ZAKLJUČAK.....	39
SAŽETAK.....	42
LITERATURA	44
PRILOG.....	46
Stôre dolskê priče težaka, klesara, pomoraca i domaćica.....	46
U nîhovoj svît'i jòš ūma ūja, u rûkan fôrce, a u glôvi pâmeti!.....	48
Priča stôrega rîbara Ivice	49
Priče jednê postîrske nöne Frâjké.....	49
Nepreslušane priče jednêga poznatog postîrskog govornika Îvota Mučítota	51
Postîrski način štovańa Gôspè ol Kôrmena	51
Priče o kamenarstvu, težacima i berbi mâslina iz Škrîpa	52

1. UVOD

Ovaj je diplomski rad posvećen istraživanju bračkih čakavskih govora na temelju proučavanja dosadašnjih objavljenih znanstvenih izvora zajedno s istraživanjem na terenu. Odabrana su bračka naselja Dol, Postira i Škrip jer ona do sada nisu samostalno istražena. Jezično izražavanje stanovnika oblikovano je primarno njihovim višestoljetnim obitavanjem i suživotom na jednom od tri navedena lokaliteta. Stoga se prvi dio rada odnosi na prikazivanje povijesnog slijeda događaja i naseljavanja ovih prostora od antike preko srednjeg vijeka pa sve do današnjeg doba. Svako je stoljeće doprinijelo jezičnom razvoju pojedinih bračkih naselja, što se u radu nastoji detaljnije prikazati. Tako su prva naselja Škrip i Dol nastala u antici i smještена su u unutrašnjosti otoka zbog čestih provala gusara Omišana. Kasnije u srednjem vijeku dolazi do zastoja omiškog gusarenja, ljudi se bez straha spuštaju iz unutrašnjosti otoka do obalnih područja gdje zasnivaju nova naselja. Tako je nastalo naselje Postira u 16. stoljeću spuštanjem Doljana do obale mora. Od 15. do 17. stoljeća dolazi nanovo do migracija stanovništva zbog čestih prodora Turaka kada Poljičani pribjegavaju na otok i mijesaju se s domaćim stanovništvom. Oni nisu zadržali svoj govor, nego su prihvatali govor starosjedioca. U 20. stoljeću odvijaju se česta iseljavanja stanovnika u daleke prekoceanske zemlje, što je postupno osiromašilo leksički fond jezika. Zbog političkih događaja u mjesne govore ulaze i mnoge strane riječi koje su se duboko ukorijenile među najstarijim govornicima. Bračka naselja Dol, Postira i Škrip pripadaju, prema klasifikaciji Petra Šimunovića, središnjoj zapadnoj čakavskoj skupini bračkih govora koja je najarhaičnija. Sva čakavska mjesta na otoku u neznatnoj mjeri poprimaju i štokavski utjecaj osjetan u jezičnom izražavanju zbog potrebne komunikacije na standardnom jeziku.

Drugi je dio rada posvećen dosadašnjim proučavateljima govora otoka Brača kao i poznatim pjesnicima koji svoje korijene vuku iz naselja Postira i Škrip. Otok Brač ima svoje istraživače u proučavanju bračkih čakavskih govora, a to je ponajprije Petar Šimunović, rodom iz Dračevice, najznačajniji dijalektolog i onomastičar. Cijeli je svoj život proveo na terenu kako bi detaljno i jezično istraživao većinu naselja na otoku. Sve sakupljene riječi uvrstio je u opsežnom *Rječniku bračkih čakavskih govora* objavljenom 2006. godine te ih jezično analizirao. Ostavio je generacijama značajne temelje za daljnje proučavanje bračkih govora. Na njegovo djelo nadovezuju se i današnji proučavatelji poput Filipa Galovića i Siniše Vukovića. Iako je rođen u Postirima, Nazor je svoj životni vijek proveo daleko od njih. Trudio se govoriti štokavskim narječjem, ali su zagrebački intelektualci primjećivali čakavski akcent u njegovom govoru. Postirani cijene svog velikog umjetnika te mu svake godine u svibnju posvećuju „Nazorove dane“ kada se prisjećaju njegova stvaralaštva. Postirska poezija Ive Markovića Kore, Jozu Škariću kao i prikupljena rukopisna građa poetskog pjesnika Ive Jelinčića Mučitota doprinose zavičajnoj i uglednoj ostavštini. U Škripu na Festivalu čakavske riči svakog se ljeta recitira

poezija Stjepana Pulišelića, a na njegovo djelo nadovezuje se i mladi pjesnik Pjero Mirić. Otočani iskazuju ponos i divljenje te su zaneseni vrijednim ostvarajima znamenitih bračkih osoba.

Treći je dio rada opis metodologije terenskog istraživanja u kojem su prikazani ispitanici sa svojim autohtonim pričama i sačuvanim riječima u čakavskom dijalektu. Osim spomenutih izvornih govornika u radu su korištene i dijalektalne zbirke mjesnih književnika. Spoj navedenog u zvučnoj varijanti i pisanim izvorima daje cjelovitu sliku čakavskih mjesnih govora. Prilikom istraživanja na terenu ispitanici su bili suradljivi želeći da se mnoge stare i arhaične riječi sačuvaju te prenesu budućim naraštajima. Uvrštena je i rukopisna građa nedavno preminulog postirskog govornika koji je ovom radu uvelike pridonio svojim životnim iskustvom i zalaganjem.

Jezična analiza prikazana je u četvrtom dijelu rada, a ona sadrži opis južnočakavskog dijalekta kao jednog od šest dijalekata čakavskog narječja. Opisan je vokalski i konsonantski sustav istraženih govora. Sve su riječi u radu akcentuirane kako bi se uvidjeli osobitosti starog tronaglasnog sustava koji u sebi sadrži kratkosilazni, dugosilazni naglasak te akut. Zabilježene su i duljine koje dolaze ispred svih akcenata, a nema ih nikad iza naglaska u riječi. Nakon fonologije prikazane su morfološke odlike imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva te glagola. Istražene su sintaktičke osobitosti triju govora koje su u literaturi najmanje objašnjene. Navedene su i konstrukcije koje su nastale pod utjecajem talijanskog jezika, a vrlo su specifične za govor otočana. Prikupljen je bogati leksički fond prilikom terenskog istraživanja govora mnogih pretežno starijih ispitanika. U svakom od naselja čiji je govor analiziran (Dol, Postira, Škrip) sabrane su riječi vezane za kućanstvo i rad domaćica i težaka, riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih, riječi vezane za život i rad ribara i pomoraca, riječi vezane za međuljudske odnose, brojna zanimanja te ostale zanimljive riječi. Pritom se nastoji istražiti postoje li u govorima Dola, Postira i Škripa moguće razlike u značenju pojedinih riječi. Leksemi svojstveni Doljanima, Postiranima i Škripljanima svrstani su u tablici, a posebno su izdvojeni i romanizmi koji svjedoče o utjecaju venecijanskog dijalekta na govor mještana. Osim prikupljenih riječi govornici su rado prepričavali i neke stare autohtone priče koje su vjerodostojno oslikavale način života na ovim prostorima u prošlim vremenima.

Na kraju rada uz zaključak nalazi se i popis korištene literature koja je služila za potvrdu pojedinih jezičnih promjena istraženih na terenu u južnočakavskom dijalektu.

2. POVIJESNA SLIKA RAZVITKA ŽIVOTA U BRAČKIM NASELJIMA DOL, POSTIRA I ŠKRIP

Bračko naselje Dol u povijesnim knjigama prvi je put zabilježeno 1337. i 1345. godine u vezi s agrarnim ugovorima i obradom zemljišta između splitske nadbiskupije i mještana Dola. Agrarni ugovori obvezivali su dvojicu mještana iz Dola da obrađuju zemlju, a ako to ne bi izvršili, uslijedila bi kazna od 5 libara isplaćena splitskome nadbiskupu (Šantić 1981: 20-21).¹ Navedeni podaci svjedoče o razvoju života na ovim prostorima i pokazuju kako se postupno u njima formirao govor. Naselje Dol zaklonjeno je u dubokoj dolini i svega dva kilometara udaljeno od obližnjeg mjesta Postira, a time i od mora. Upravo su te duge i prostrane doline predstavljale nadahnuće za nastanak toponima Dôl. U mjestu je sačuvano staro graditeljstvo koje se vidi kod kuća građenih na kamenu i ukopanih u brdo. One su zbijene jedna do druge te su im krovovi većinom pokriveni pločama. Dol je okružen srednjovjekovnim crkvicama, a crkvica svetog Petra posebna je po tome što ima najstarija zvona na otoku. Današnja župna crkva znamenita je po golemom baroknom raspelu koje vjernici štiju kao „dolskî Isûkrst“. Od svjetovnog graditeljstva ističe se utvrđeni Gospodnetićev dvorac izgrađen u obliku slova L. Nad Dolom se prostire otvor tunela dug skoro 9 tisuća metara koji je svojom utrobom prenosio vodu žednim Bračanima, podmorjem s rijeke Cetine pa sve do južne obale otoka (Šimunović 1987: 51-53). Podaci Državnog zavoda za statistiku 2011. godine objavljaju da u Dolu živi 130 stanovnika. Mještani navode kako je danas broj stanovnika u Dolu drastično smanjen na 70 jer su stariji ljudi preminuli, a neki su promijenili svoje mjesto prebivališta na otoku ili su otišli živjeti na susjedno kopno.

Doljani su vrijedni kamenoklesari, stočari, uzgajatelji maslina i vinove loze. Svako se ljetno dolsko mjesto pretvara u vrlo živopisno naselje koje može štošta ponuditi stranim posjetiteljima. Zaštitni znak mjesta je kolač *Hrapot'ūša* 'hrapavi kamen / vrsta torte s orasima' koji se smjestio na listu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kolač je svoje ime dobio po obližnjim špiljama koje krase čitavo mjesto. Mještani su tim kamenom gradili *spile* 'špilje', *ogrôje* 'ograde' i svoje kuće. Postojala je čvrsta i neuništiva veza između kamena i ljudi, stoga su dolske žene u stara vremena i nazvale kolač po njemu.² Iako mjesto Dol pripada općini Postira, u kojem mlađi naraštaji danas pohađaju osnovnu školu, oni su ipak sačuvali svoj identitet. Njihove obitelji njeguju tradiciju življenja svojih predaka i nastoje je prenijeti na sljedeće naraštaje. Za Doljane se govori da su to snalažljivi ljudi koji se znaju probijati u svijet, a opet kod kuće drže do zajedništva i pomažu jedni drugima. Čvrsto su vezani uz svoje ognjište, zavičajni govor

---

1 Bela i Stjepan primili su nekoliko vriti zemlje od splitskoga nadbiskupa Dominika u predjelu „in portu Postire“ i u predjelu zemlje uz javni put. Postira se nešto kasnije spominju u sličnom ugovoru kao „in Posterna“ ili „Posterni“ (Šantić 1981: 20-21).

2 Stihove o vrijednosti kamenog dolskog blaga *Hrapot'ūša* napisala je učiteljica razredne nastave Senka Zrilić u čast Velike Gospe 2011. godine: „Kamenčić do kamenčića / povezan, / čvrst, / uništit ga ne moreš, / Hrapot'ūša! (...)“.

te simbolični kamen. Ljepotu mjesta Dol opjevalo je u svojoj glasovitoj zbirci *Glôs sa škrôp* veliki brački čakavac Stjepan Pulišelić (1973: 191). Njegovi stihovi govore o zbijenim kućama koje nalikuju breskvama u košari i nalaze se u svakoj kući na stolu.³

Mjesto Postira smješteno je na sredini sjeverne obale otoka i broji 1559 stanovnika prema zadnjem popisu stanovništva. Međutim, ovaj je broj stanovnika opao do današnjih dana na oko 1250. Dolske su pralje iz unutrašnjosti mjesta odlazile pješice na izvorsku vodu Vrilo kako bi tamo prostirale svoju robu. Mještani Postira taj čin drže svojevrsnom legendom o nastanku imena mjesta dok znanost osporava mišljenje pučana. Onomastičar Petar Skok (1972: 119) utvrđuje da etimologija imena zapravo potječe od latinske imenice *pastûra*, koja u prijevodu znači 'pašnjak' (*a* > *i* / lat. *u* > *i*). Ime Postira u povijesnim vrelima prvi se put spominje 1337. godine, ali samo kao morska uvala stanovnika Dola „in portu Postire“ jer tada još nije bilo razvijeno naselje. Mjesto se formiralo spuštanjem Doljana i dolaskom prebjeglih Poljičana u 16. stoljeću kada su se prilike na moru poboljšale (Šimunović 1987: 103-105).

Ostaci iz rimskog doba svjedoče o nepostojanju grčke kolonizacije na otoku. Nakon što su Rimljani osvojili Dalmaciju procvala su primorska mjesta, a s njima i rustikalne vile za odmor rimske gospode. One dokazuju da se život na ovim prostorima odvijao kontinuirano još od antičkih vremena. Godine 313. ljudi s kopna koji su radili u bračkim kamenolomima donijeli su kršćanstvo na otok. Ranokršćanski lokaliteti Lovrečina, Mirje i ranoantička crkva u Postirima dokazuju postojanje života prvih kršćana. Od 10. do 14. stoljeća osnovani su benediktinski samostani koji su razvijali prosvjetnu djelatnost. Zbog nesigurnosti s mora dolazi do propadanja samostana i počinju se formirati mjesta u unutrašnjosti otoka. Skoro pa dva stoljeća Postira su bila nenastanjena zbog omiških gusara. Godine 1581. Postira su se osamostalila i ovu godinu smatramo početkom postojanja postirske župe. U tom su vremenu Postira ojačala, bila su sjedište bračkog kneza i nastala su mnoga plemićka prezimena. Nakon Osmanlija i Mlečana za ovaj su se povijesni prostor borili i Francuzi kao i Austrijanci. Godine 1900. zbog propadanja stare vinove loze mnogi su Postirani odselili u Sjevernu i Južnu Ameriku te Australiju. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Brač su okupirale talijanske i njemačke vlasti (Šantić 1981: 17-28).

Postirski krajolik zbog svoje otvorenosti i preglednosti poprima visoke kvalitete obalnoga pojasa. „U tom se gradiću na žalu morskoga kanala rodio veliki pjesnik Vladimir Nazor“ koji je ovaj prostor još pobliže dočarao u svojoj noveli *Andeo u zvoniku* 1926. godine. Ona je primjer njegove duboke povezanosti i neprežaljenog susreta s rodnim otokom: „...Ne vidjeh ga od svoje pete ili šeste godine, ali ga se i sada sjećam. Pamtim i koješta što sam u njemu doživio (...)“ (Vlahović 2005: 25-26). Svake se godine krajem svibnja u Osnovnoj školi Vladimira Nazora u Postirima održavaju „Nazorovi dani“ kao

---

3 „Lipo je mîsto / Dôl / Š sne mu k t'e / Stiv ne / Uz prod l / Par du p r sike v le / But ne / U krt l / Kojima se r si / st l...“

dani sjećanja na pjesnikovo rođenje. Školska manifestacija ujedno označava i neprekidnu poveznicu u njegovanju zavičajne baštine. Učenici literarno i likovno obogaćuju svoje umijeće kreativnosti na temelju pjesnikova stvaralaštva i zato budu nagrađeni diplomom Vladimira Nazora (Vlahović 2005: 85-86).

Također, posebna je svaka uvala i škrapa kao i poljski put do Dola koji mještani nazivaju „postirskom Kalifornijom“ odnosno dolcem u kojem uspijevaju sva kulturna blaga. Ruralnu atrakciju mjesta sačinjavaju uličice obložene *kôgulama* 'kamenim morskim oblutcima' koje su izgrađene 1905. godine. One su djela vrijednih i neumornih težaka koja još uvijek podsjećaju na bogatu predanost i važnost očuvanja starine. Put prema unutrašnjosti naselja vodi nas upravo jednom od takvih uličica do velike župne crkve svetoga Ivana Krstitelja. Ona je odraz kršćanskog identiteta na ovim prostorima, a uz sami bok ulaza postavljena je i spomen-ploča dr. Ivanu Matiju Škariću, značajnom prevodiocu Svetog pisma na hrvatski jezik (Vlahović 2005: 12-18). Današnji nazivi imena ulica i ograđenih dvora izmijenjeni su u govoru, primjerice *Bîlo pločâ*, *Zastivône*, *Rôt*, *Poљežice*, *Môlo Loznô* i *Škârît'evi dvori* (Šimunović 1981: 264).

Postirani se opisuju najprije kao vrijedni vinogradari, maslinari i stočari, a zatim kao ljudi koji se bave preradom i konzerviranjem riba u mjesnoj tvornici imena „Sardina“ (Šimunović 1987: 105). Povijesni duh ondašnjeg načina življenja i dalje prevladava među raznim obiteljima u kojima se kasno navečer vode *diškôrše* 'stare priče' kod komina. Šibenski biskup Josip Arnerić (1981: 10) prisjeća se nekih tradicionalnih običaja iz svog rodnog mjesta: „Naši su stari živjeli s malo hrane poput *pul nte*, kruha od žita, *šot'ivice*, *ûja*, *kvasi ne*, slanih *srd l* i blitve i nakon pojedene hrane pili su često *bev ndu* i *hm ticu* 'vino pomiješano s mlijekom'. Prije odlaska na spavanje molili su uz svjetlo uljanica ili *lampj na*. Međusobno su se oslovljavali sa * j r* i * j ra* što je bio znak poštovanja jer ove riječi kao da su priznavale veličinu težaka i njegovog iscrpnog rada.“

Škrip je jedno od najstarijih bračkih naselja koje je još u antici smatrano glavnim naseljem na otoku. Smješten je u unutrašnjosti otoka, gore visoko na brdu pa se stranim posjetiocima doima kao zalutali grad. Svojom arhaičnošću starih ilirskih zidina, sarkofaga, kula i crkava doseže veliku vrijednost i spomen na povijesnu veličinu mjesta. S vremenom se život u njemu pomalo razvijao, iako mlađi naraštaji u velikoj mjeri napuštaju svoje rodno mjesto te pretežno u njemu ostaje živjeti starije pučanstvo. Dio je općine Supetar te broji 60-ak stanovnika prema govoru otočana. Dolska i škripska djeca zajedno pohađaju osnovnu školu u Postirima. U narodu je ono prozvano mjestom pastira i čuvarom polja kao i nazivom „V li Šk  p“ te je dokaz mukotrpnog i marljivog rada bra kog te zaka. Ime Šk  p potje e od latinske imenice *scr pus* koja ozna ava golemo o stro kamenje i simbol je  itavog otoka. Za *k la ne* 'obra ivanje' kamena ljudi su koristili *kl n*, drveni ili  zeljezni siljak, koji je u obradi stvarao zvuk kao škripanje kamena.

U mjestu je ostalo sačuvano najstarije rimsko groblje s antičkim natpisima. Zavičajni muzej otoka Brača smjestio se u srcu prapovijesne gradine naselja i on je temelj za budući razvitak bračke zajednice (Šimunović 1987: 165-172).

Iz drevnog okružja izrastao je i nadareni Škripjanin Stjepan Štefe Pulišelić čije pjesništvo svakoga ljeta zaživi na Festivalu čakavske riči *Jđošće živē čākavsko besīda*. Tada se pokraj muzeja u idiličnom ambijentu okupljaju brojni ljudi da bi poslušali mlade stvaratelje koji recitiraju Pulišelićeve legendarne i antologijske pjesme. Prvi je takav festival nastao povodom stote godišnjice pjesnikova rođenja, i to sasvim slučajno. Stihovi koje je napisao barba Štefe poslužili su kao sjajan predložak za kazališno izvođenje članovima amaterskog kazališta „Bracera“. Ljetne su večeri na spomen velikana bračke čakavske riči popraćene i zvučnim kulisama bračkih klapa „Vale“ i „Blace“. Taj je događaj dokaz da poezija ovog najopsežnijeg antologijskog čakavskog pjesnika i danas živi u puku. Sva mjesta na otoku drže do svoje tradicije i nastoje je prenijeti na sva pokoljenja i ona je vrijedna divljenja. Šime Vučetić navodi da je pjesnik cijelog života bio potpuno svoj, gdje god se nalazio, sa sobom je nosio bračko korijenje. Živio je izvan otoka, a uvijek se njemu vraćao. Autentičnim stihovima opjevavao je kamen, škrapu i stijenu te istinsku zbilju i svjedočanstvo života na otoku (Pulišelić 1973: 7-9).

2. 1. Stoljetno formiranje čakavskih bračkih idioma

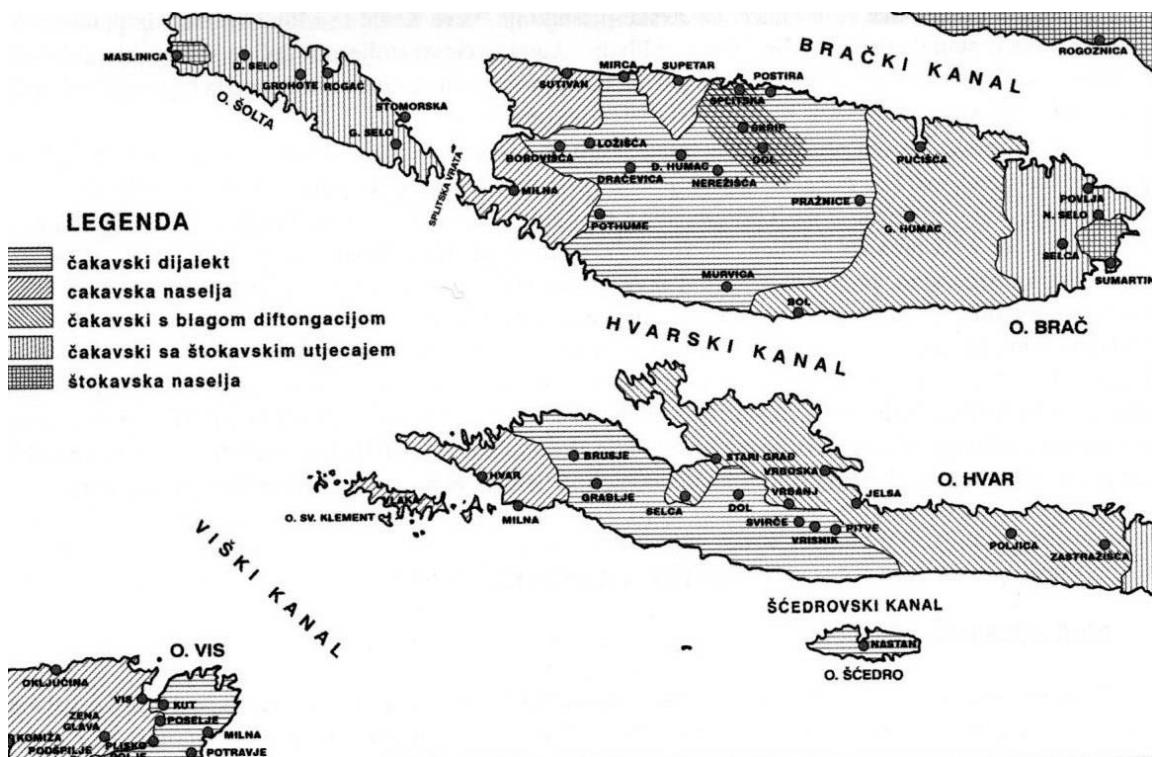
Prva su naselja na otoku formirana u njegovoј unutrašnjosti, a među najstarijima su naselja Škip i Dol. Ona su nastala u antici i smještena su u samoj središnjici otoka zbog straha od gusarskih provala Omišana. Kasnije u srednjovjekovlju osnivaju se nova naselja, a s njima se odvijaju i brojna raseljavanja ljudi s jednoga područja u drugo. Tako su mještani Škripa selili u Splitsku i Supetar, a Doljani u Postira, Pražnica i nekadašnji Straževnik. Uzrok tomu bio je zastoj omiškog gusarenja te stvaranje osjećaja sigurnosti u ljudima. Stočari se približavaju moru, a ribari mogu slobodno ribariti (Jutronić 1950: 8).

Mikrojezična različitost među bračkim govorima utjecaj je ljudi koji su obitavali na ovim prostorima. Migracije stanovništva s kopna na otok odvijale su se u razdoblju od 15. do 17. stoljeća zbog sve većeg prodora Turaka. Ljudi iz Makarske krajine i hercegovačkog zaleđa dolaze na Brač u 17. stoljeću i samostalno osnivaju najistočnije štokavsko naselje Sumartin te zaselak Rasoticu (Šimunović 2006: 9-10). Međutim, ostali štokavski doseljenici, Poljičani naseljeni u drugim mjestima na otoku (izuzev naselja Sumartin), uspjeli su usvojiti čakavske jezične crte te su se izjednačili s Bračanima (Sujoldžić i dr. 1988: 164). Budući da ih je došla samo nekolicina, svoj su poljički govor istovjetno

prilagodili bračkim govorima, što im nije bilo teško jer im se govor nije uvelike razlikovao od starosjedioca (Hraste 1940: 5-11). Od 20. stoljeća pa nadalje zbog propadanja stare vinove loze započinje iseljavanje stanovništva u daleke zemlje. Otok od tada postaje sve pustiji, migracije stanovnika se nastavljaju premda je taj proces bio donekle zaustavljen u 16. stoljeću (Šimunović 1979: 498). Štokavac Vladimir Nazor u svojoj lirskoj i memoarskoj prozi čakavskom dušom opisao je tadašnje prilike na otoku: „Vinova se loza razboljela, sela su na otocima opustjela; u nekim je broj stanovnika od 2000 pao na 700; ponajviše na žene, djecu i starce; austrijski poreznici, finance i žandari često pred vratima.“ (Mønnesland 2011: 133).

Danas na otoku postoje 22 naselja, a njegovo glavno središte čini grad Supetar. Geografski bliska naselja svrstavaju se pod jednu općinu što utječe na ujednačavanje njihovih govora. Antropološko istraživanje o sličnostima i razlikama među bračkim govorima proveli su 1987. godine Anita Sujoldžić, Božidar Finka, Petar Šimunović i Pavao Rudan. Terensko istraživanje odvijalo se u 16 naselja na otoku, a preispitivale su se povijesne migracije kao odraz jezičnih posljedica. Tadašnjim doseljenicima venecijanska vlast dodijelila je brojne povlastice što je izazvalo odbojnost kod otočana. Poljičanima se dopuštala mogućnost trajnog naseljavanja u bilo koje mjesto na otoku. U tom vremenu osnivaju se primorska mjesta, stanovništvo iz unutrašnjosti doseljava se u blizinu mora, a oni s istoka sele se na zapad (Sujoldžić i dr. 1988: 164).

Prema Šimunoviću (2006: 11-12), bračka se naselja svrstavaju u 4 jezične skupine: središnja zapadna čakavska naselja (tu se među ostalima u skupini ubrajaju Dol, Postira i Škrip kao najarhaičniji govor), zapadna cakavska naselja (Sutivan, Supetar i Milna), istočna čakavska naselja s izrazitim štokavskim utjecajem smještena u blizini naselja Sumartin (Povlja, Novo Selo i Selca) te štokavsko naselje Sumartin, koje je najviše udaljeno od ostatka otočnih naselja. Iako mjesto Postira nije bilo uklapljeno u istraživanje, ono se ipak pripisuje klasičnoj bračkoj čakavici.

Slika 1. Dijalektalna karta Brača u okružju susjednih otoka

(preuzeto iz: P. Šimunović 2006., str. 13)

Povjesne migracije stanovništva uvelike su utjecale na razvoj bračke čakavštine kao i odnosi spram vrednovanja književnog i zavičajnog jezika. Mješavina povijesti i sadašnjice odražava se u narječju te ujedno dovodi i do stvaranja različitosti među naseljima. Najveći je broj stanovnika u naseljima koja ljudima pružaju bolje mogućnosti za življenje kao što su naselja smještena u blizini kamenoloma (Selca i Pučišća), industrijsko naselje Postira te turističko naselje Bol. Najviše ljudi iseljava se iz unutrašnjosti otoka, gdje ostaje živjeti samo starije pučanstvo, a ono je vezano uz svoje ognjište, obradu zemljišta i iskonski jezik. Komunikacijska sredstva (dnevni tisak, radio i televizija), upotreba hrvatskog standardnog jezika u školama te laka povezanost s kopnom samo su neki od čimbenika koji narušavaju izvornu strukturu govora. Sva čakavska i cakavska naselja na otoku poprimaju u većoj ili manjoj mjeri štokavski utjecaj, a on je najosjetniji u govoru mlađe dobne populacije (Sujoldžić i dr. 1988: 165).

2. 2. Dosadašnji proučavatelji govora otoka Brača

Prošlostoljetna istraživanja bračkih čakavskih govora prvi je započeo ugledni lingvist, čakavski dijalektolog, onomastičar i akcentolog Mate Hraste. Iisticao se kao svestrana osoba te je istodobno proučavao povijest hrvatskoga književnog jezika i bavio se pitanjima standardnoga jezika. Njegova oveća studija o bračkim govorima *Čakavski dijalekt ostrva Brača* objavljena je 1940. godine u desetoj knjizi *Srpskoga dijalektološkoga zbornika*. U njoj je obradio cjelovitu fonološku, prozodijsku i morfološku jezičnu razinu kako bi ukazao na postojeće sličnosti i razlike među bračkim govorima. Osim toga, rad je popraćen i ogledima govora mještana iz Ložišća i Supetra, ali mu nedostaje leksička građa. Hraste je za cilj svog terenskog istraživanja odabrao izolirano naselje Ložišća („Vělo Selö“) koje se nalazi na zapadnoj i unutrašnjoj strani otoka. Naime, stanovnici ovog arhaičnog naselja izdvajaju se od ostalih naselja na otoku specifičnom bojom glasa koja nalikuje pjevu (Galović 2013: 191). Pod utjecajem Belića, Hraste je ranije smatrao da su čakavski govorи bliski s posavskim slavonskim idiomima. Moguš ovu tvrdnju osporava i smatra da je veza između južnočakavskih dijalekata i posavskih govorа samo geografska, a ne jezična. Ovu činjenicu potkrepljuje jedinstvenim staročakavskim akcenatskim sustavom (Režić 1980/81: 259). Hraste se posebno bavio proučavanjem štokavskog govora u naselju Sumartin te je zaključio kako je taj govor jednak govorima iz Makarskoga primorja. Nedugo nakon toga počeo je Hraste izrađivati čakavski rječnik svog rodnog bruškog govora, ali zbog iznenadne smrti njegov je posao preuzeo Petar Šimunović koji je u rječniku uvrstio i izvorni govor Dračevice na otoku Braču. Taj moderno koncipirani rječnik objavljen je u trima izdanjima godine 1979., 1981. i 1983. pod nazivom *Čakavisch-deutsches Lexicon* (Lisac 2000: 50-53).

Izrazito cijenjen kao vrsni dijalektolog i onomastičar, Šimunović 70-ih godina objavljuje znanstvene radeove *Čakavština srednjodalmatinskih otoka* te *Ogled jezičnih osobina bračke čakavštine*. Želja mu je bila što iscrpnije prikazati bračke i hvarske govore koji će biti dostupni na jednome mjestu u *Čakavskoj riči*. Time je nastavio Hrastine radnje i pritom nadodao svoje podatke s terena (Šimunović 1977: 5). Najveću vrijednosnu posebnost Šimunović je stekao objavljinjem opsežnog rječnika *Rječnik bračkih čakavskih govora* 2006. godine. Dugo je godina sakupljaо leksičko blago, temeljito svaku riječ provjeravao i u rječnik uvrstio cjelovitu studiju o bračkim govorima. Budući da je primarno bio onomastičar, u rječnik je uključio i onomastičku građu (Šimunović 2006: 14). Napravio je gramatiku te opisao sva jezična sredstva na svim jezičnim razinama, što je značajan temelj i poticaj za buduća istraživanja.

U drugoj polovici 20. stoljeća kao punktovi za *Hrvatski jezični atlas* doprinijeli su istraženi govorи bračkih naselja Ložišća i Pražnica te štokavskog naselja Sumartin. Anita Sujoldžić, Božidar Finka, Petar Šimunović i Pavao Rudan 1987. godine provode terensko istraživanje te izrađuju bazični rječnik bračkih

govora, a njihov je znanstveni rad *Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja* objavljen 1988. godine. Putem programa „Hammingova mjera sličnosti“ uspjeli su utvrditi sličnosti koje se odvijaju među geografski bliskim bračkim naseljima. Također, ukazuju i na jezičnu različitost mjesnih govora, a ona je uzrokovana velikom udaljenošću pojedinih naselja (Sujoldžić i dr. 1988: 163-165).

Današnja istraživanja mjesnih bračkih govora temeljito provodi filolog i dijalektolog Filip Galović. Njegov je fokus primarno stavljen na jezičnu obradu mjesnih govora Milne, Ložišća i Bobovišća (*Fonološke značajke govora Milne na otoku Braču, Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču, Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču*). Međutim, sustavno je obradio i mjesne govore koji se ne nalaze u blizini milinarskoga područja (*Fonološki sustav prazničkoga govora, Govor Donjega Humca, Jedna skupina riječi romanskoga postanka u mjesnome govoru Pražnica na otoku Braču*). Dijalektologinja Mira Menac-Mihalić objavljuje rječnik *Mali razlikovni rječnik milinarskoga govora* 2010. godine. Siniša Vuković posvetio se proučavanju selaškoga govora te je njegov rječnik *Ričnik selaškoga govora* objavljen 2001. godine. Zdravka Biočina 2019. godine obranila je doktorsku disertaciju na temu *Prepoznavanje i akustička analiza govora otoka Brača*. Njezino dijalektološko i sociofonetsko istraživanje provedeno je u 10 naselja na otoku Braču kako bi se utvrdile razlike među govornicima s obzirom na njihovo podrijetlo, spol, dob i obrazovanje. U suradnji s Gordanom Varošanec-Škarić i Ivom Bašić 2018. godine objavila je znanstveni rad *Prozodijski sustav Pražnica*. Nešto ranije, 2015., Nataša Šprljan obranila je doktorsku disertaciju *Opis govora Selaca na Braču s posebnim naglaskom na akcentuaciju (u usporedbi s okolnim mjestima)*.

2. 3. Dijalektalno pjesništvo na bračkoj čakavštini Postira i Škripa

Bogata dijalektalna književnost na bračkim mjesnim govorima opjevana je u pjesničkim zbirkama Ive Markovića Kore, Jozе Škarića te Stjepana Pulišelića, ali je sačuvana i rukopisna građa Ive Jelinčića Mučitota. Bračke je motive Vladimir Nazor koristio u svome stvaralaštvu, no okrenuo se kastavskom mjesnom govoru, te je pisao i na štokavštini.

Postirska čekavica Ive Markovića Kore pjesničke zbirke *I blīdi, blīdi višta* samo se naizgled poistovjećuje s pučiškom pjesnikinjom Vlastom Vrandečić-Lebarić jer im se svaka strofa sastoji skoro od jedne riječi. Zbirka je drugi put objavljena 2017. godine s ciljem da idejne pjesnikove misli ne ostanu nedorečene. Kora nas poziva da se tradicija ne ugasi, riječi ne zaborave i zavičajni identitet ne izgubi.

Autor se u svojoj zbirci vješto služi jezičnim osobitostima mjesnoga govora. Svaka je pjesma sjećanje na prijašnje sentimentalne događaje koje su mu tijekom života *prōvjali nònna, nôno i mâma* 'pripovijedali baka, djed i majka'. Takve su uspomene simbolično urezane ispod autorove kože odnosno kore. Osim pjesama, na kraju knjige nalazi se i popis mjesnih riječi te njihovo značenje u standardu. Akcentuaciju pjesama napravio je akademik Petar Šimunović, a s obzirom na to da je pjesnik ujedno bio i kipar, dio je zbirke popraćen kiparskim fotografijama. Ova je zbirka vrijedni umjetnički biljeg i nastala je kao spoj iskazanih riječi i osjećaja pretočenih u slikama (Vuković 2001: 149-151).

Postirski pjesnik Jozo Škarić za vrijeme Drugog svjetskog rata napustio je svoje rodno mjesto te se kao izbjeglica 1948. godine nastanio u dalekoj zemlji Čile. Nikada nije zaboravio na svoju rodnu sredinu, zato je lokalnim izričajem opjevavao svoje žaljenje i osjećaje prema njoj. Živio je u tuđini, ali je srastao skupa s mislima o otoku te je njegova pjesnička zbirka *Postîrske slike: pjesme* slikoviti odraz mjesnoga govora. Autor je svaku pjesmu samostalno akcentuirao, ali na kraju knjige nije uvrstio i popis dijalektalnih riječi. Zbirka je objavljena 2007. godine, sadrži obilje postirskih riječi i na taj način vjerodostojno oslikava uspomene iz pjesnikova života (Matulić 2007: 129-130).

Pjesnik Ivo Jelinčić potječe iz mjesta Postira koje je za autora duboka čežnja i inspiracija u stvaranju pregršt pjesama. Njegove neobjavljene pjesme dragocjeni su sačuvani rukopisni materijal za jezično područje istraživanja. Čitavog života govorio je starinom, čuvao je posebnosti jezika i vrijedno zapisivao autohtone riječi u svojim bilješkama. Rado je sudjelovao kao informант u istraživanju, prisjećao se znamenitih običaja i značajnih riječi koje će biti spominjane u ovome radu. Čitava njegova rukopisna građa dana je na čuvanje i bilo bi dobro da postane dostupnom čitavoj javnosti na uvid.

Iako je rođen u Postirima na otoku Braču, Vladimir Nazor nije propjevao bračkom čakavštinom, već je prva njegova čakavska pjesma *Žena zapušćena* napisana na istarskom kastavskom dijalektu 1913. godine. U vremenu socrealizma proznim je stilom u *Bračkom ciklusu* realističnim slikama predočio vlastite uspomene s otoka Brača. Nazorove priče predstavljaju istinsku zbilju življenja na otoku koji je istovremeno neodvojiv za pjesnika. U Istri je boravio punih 15 godina i tamo je najednom osjetio dijalekt svojega djetinjstva: „...Moradoh ostaviti more na kome se rodih, ali krenuh odanle sa čitavim svojim ostrvom; ostadoh otok, i na otoku.“. Kao književniku želja mu je bila da se što više približi štokavskom narječju premda u njegovim ostvarajima preteže čakavski stil. Doduše, ograničeno se služio ikavskim čakavskim govorom, stoga je mali broj pripovjedaka koje posjeduju čakavske osobitosti. Samo je u pripovijesti *Voda* autor dopustio brački čakavski govor u dijalozima. Tada je upotrijebio nekoliko ikavskih riječi, tipičnih glasovnih oblika riječi i padežnih oblika te čakavski leksik, akcent i sintaksu (Mønnesland 2011: 134-138). Priklonio se tuđem dijalektu iz Kastva i svojim je književnim

stvaralaštvom ovjekovječio čakavsku dijalektalnu književnost 20. stoljeća. Danas je smatran ocem novije hrvatske poezije i po uzoru na njegova djela afirmirao se Postiranin Ive Marković Kora. Na kraju života požalio je što nije svoj govor dostoјno opjevavao: „Morao sam te vode više crpst i više piti, dok joj bijah na vrelu.“ (Pulišelić 1973: 264).

Vladimir Nazor u očima Ive Ostoje bio je njegova životna inspiracija za istraživanje. Tako je nastala 2006. godine knjiga o Nazorovu životu i djelu pod naslovom *Ja sam otok*. Ona objedinjuje bračko djetinjstvo, splitsku i zadarsku mladost, istarsku i zagrebačku zrelost te starost Vladimira Nazora. Iz rodnih Postira Nazor odlazi živjeti u očevu kuću u Bobovišća na otoku Braču. Tamo se susreće s očevim knjigama klasika europske književnosti. Na taj način kasnije nastaju njegova prvočina djela, mitovi i legende koje su inspirirane bračkim pejzažem punim kamena, sunca, mora, cvrčaka, maslina i vinograda, ali pjesme nisu napisane u izvornoj čakavštini. Žestoki kritičari Nazorove poezije bili su Antun Branko Šimić i Radovan Vidović, koji su neizmjerno osporavali jezik njegove poezije. Prigovarali su mu da je riječi naučio iz rječnika i da nije dobro ovlađao štokavskim akcentom. Zanimljivi su povremeni susreti velikih hrvatskih književnika poput Ive Vojnovića, Milana Begovića i Tina Ujevića s Nazorom u gradu Supetru. Zagrebački intelektualci ne prihvataju Nazora kao književnika štokavštine te mu daju opaske o prvočinim čakavskim pjesmama. Smatraju ga čudnim, škrtim i hladnim, što Nazora ne obeshrabruje i on ustraje u pisanju sve do svoje smrti. „Uzbudio je naciju svojim povijesnim temama i senzibilnim lirskim tonom probudio uspavane nade.“ (Ostoja 2006: 15-83).

Pjesništvo Stjepana Pulišelića odiše iskonskom čakavštinom, a posebice je Bračanima omiljena njegova prva pjesnička zbirka *Glôs sa škrôp* objavljena 1973. godine. Smatrana je bračkom čakavskom biblijom, bračkom čakavskom početnicom i izvorom poezije za sve bračke učenike. Život na otoku ne može se zamisliti bez njegove poezije. Rodio se u Škripu, bio je ugledni sveučilišni profesor u Zagrebu, napisao je pregršt znanstvenih knjiga, a najviše se od njih izdvaja knjiga *Osnove sociologije*, koja je doživjela mnoga izdanja. Danas je značajna i aktualna za razvoj znanosti u društvu zato što je to „najcjelovitija knjiga po količini informacija o mišljenjima i općim teorijskim rješenjima“. Do sada je objavljeno 14 knjiga njegove čakavske poezije i proze, a otok Brač je emocijama opjevan i zauvijek sačuvan u njegovim stihovima (Pulišelić 2010: 55-56). Nezaboravni brački akademik Petar Šimunović u više je navrata govorio o vrijednostima Pulišelićevih stihova: „...Učinimo sve da se ne udune ovi poetski plamik iskonske riči Štefe Pulišelića, Bročanina, broškoga pisnika, kojega smo iskreno volili ko i njegove verse (...)“ (Šimunović 2010: 7). Šime Vučetić (2010: 56) isticao ih je „kao ljepotu jednog starog jezika i otkriće bića što se borilo i izdržalo na svome otoku svojim trudom i svojom duhovitošću“. Komižanin Jakša Fiamengo oduvijek je pokazivao svoju pripadnost mediteranskom podneblju i prostoru. Družio se s Bračanima na Festivalu čakavske riči 2015. godine kada je svečano otvorio bistu Stjepana Pulišelića.

Svoje je sonete *Brački soneti* posvetio otoku Braču jer je često prijateljevalo s Bračanima. Splitski pjesnik Pjero Mirić ovostoljetni je nasljednik Štefe Pulišelića. Nije se rodio na otoku, a kod kuće je učestalo pričao jezikom svoje *nòne* i *nònota* odnosno jezikom svojih predaka. Autor je čakavskog pjesničkog prvijenca *Dëlmatska zëmjo* te su mnoge njegove pjesme uglazbljene za dalmatinsko klapsko pjevanje.

3. METODOLOGIJA RADA

Ovo se istraživanje mjesnih govora Dola, Postira i Škripa vodilo naputkom za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora Božidara Finke (1971). Sljedeći njegove temeljne sastavnice, prilazilo se govornicima da bi se dobila što jasnija i preglednija slika govora te uočile pojedinačne razlike.

Ispitanica Zdravka Matulić Sunčica (68) najviše je pridonijela istraživanju dolskoga govora jer se ona dan-danas prisjeća priča iz svog djetinjstva i mladosti. Ostali su dolski ispitanici Stanko Matulić (71), Ivo Matulić Zoje (84), Zorko Gospodnetić Bežmek (94) i njegova žena Marija (87), Nina Ostoja Monović (88). Od obitelji Gospodnetić Postavor sudjelovali su Ana (77), Zoran (52), Jakša (27) te Nika (20). Radu je doprinijela i učiteljica razredne nastave Senka Zrilić koja je zajedno sa Zoranom Gospodnetićem napisala pjesmu o *hrapot'ushi* u izvornom dolskom izričaju.

Postirski ispitanici su stariji mještani koji s velikom preciznošću pamte mnoge stare riječi i točno ih koriste u dijalektu. Oni nisu težili tome da prilagođavaju svoj izričaj standardnom jeziku, nego su ostali svoji u svome izričaju. To su Ivo Jelinčić Mučito (69), Frãjka Vidas (88), Ivo Ostoja (65), Joško Jelinčić (55) te Mate Jelinčić (53).

Škripski ispitanici koji su zadržali svoj najarhaičniji govor jesu Mate Martić (85), Lucija Salamunović (78) te od obitelji Marović Muse Đurđica (56), Željko (54) i *nòna* Mima (96).

Ispitivanje se odvijalo na način snimanja slobodnog govora ispitanika, odnosno dana im je sloboda da se prisjete kako su živjeli u starim vremenima. Nakon toga su im postavljena pitanja o konkretnim jezičnim crtama, znaju li za neke razlike u govorima koje se nastoje istražiti te prisjećaju li se starih riječi koje se danas već slabo koriste.

Dijalektalna književnost opjevana je u pjesništvu Stjepana Pulišelića (*Glôs sa škrôp, Kriþno zemjâ, Odîća mojëga křša, Jöšće živë čâkavsko besîda*), njegova sljedbenika Pjera Mirića (*Dëlmatska zëmjo*), Joze Škarića (*Postîrske slike: pjesme*), Ive Kore (*I blîđi, blîđi višta*) te ostavljene rukopisne građe Ive Jelinčića Mučitota. Navedene zbirke poslužile su kao dodatan orijentir pri terenskom ispitivanju, a u njima su se najviše sačuvale starije osobine govora.

4. OBRADA TEMELJNIH JEZIČNIH RAZINA

4. 1. Južnočakavski dijalekt kao dio čakavskog narječja

U čakavskome narječju tradicionalno se izdvaja šest dijalekata. U skladu s time, buzetski dijalekt najvećim dijelom čuva jat kao zatvoreno /e/, sjevernočakavski dijalekt ističe se upotrebom ekavskog jata, jugozapadni istarski dijalekt jedini je štokavski čakavski dijalekt s ikavskim odrazom jata dok je južnočakavski dijalekt ikavski dijalekt, srednjočakavski dijalekt karakterizira ikavsko-ekavski refleks jata, a lastovska oaza ima jekavski refleks jata (Lisac 2009: 30). Svaki je čakavski dijalekt samosvojna cjelina koja ima svoje posebnosti na temelju kojih se njihov govor prepoznaje. Govori bračkih naselja Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu te će se njihove odlike prikazati u jezičnoj analizi.

Lisac (2009: 139) određuje granice prostiranja južnočakavskog dijalekta koji je najvećim dijelom zastupljen na otocima od Pašmana do Korčule, u zapadnom Pelješcu i na jugu otoka Paga. Maslinica na Šolti, Sumartin na Braču, Sućuraj na Hvaru te Račićće na Korčuli jedina su štokavska mjesta na otocima. Ovom dijalektu pripadaju i sjeverozapad Istre, naselja Klana i Studena blizu Rijeke te dalmatinsko obalno područje od Privlake i Novigrada do ušća rijeke Cetine uz brojne štokavske punktove oko Splita i Šibenika. Čakavština se čuva i izvan granice Hrvatske u južnom Gradišću i u tzv. Štoja u Austriji te u nizu sela u Madžarskoj. Lisac (2009: 161) južnočakavski dijalekt dijeli na tri poddijalekta, otočni, kopneni i gradišćanski. Otoci Brač, Hvar i Vis predstavljaju središte otočnog poddijalekta, a njegove odlike su kratki izgovor slogotvornoga /r/ (*cřv*), prijelaz završnoga -m u -n (*přen*), delateralizacija (*jüdi* 'ljudi'), promjene u suglasničkim skupinama (*măška* 'mačka', *dîmkak* 'dimnjak'), nastavak -du u 3. licu množine prezenta (*čřvodu*), ispadanje završnoga -l u morfemu radnog pridjeva (*vřdi* 'udio'), redovita duljenja pred zvučnicima (*mrôz*).

Južnočakavski dijalekt nastao je u 13. stoljeću kada je zatvoreno /e/ prešlo u zatvoreno /i/ te je na taj način dobiven ikavski refleks jata. Međutim, na temelju odraza jata ne možemo točno odrediti dijalektalnu pripadnost pojedinih govora. Najznačajnija osobina čakavskog narječja je odraz prednjeg nazala /e/ u /a/ iza č, ž i j. Čakavski jugoistok povezan je i sa susjednim štokavcima ikavcima zbog tipičnih ikavizama te prijelaza *ra* > *re* ('vrabac' *rēbāc*) i *ro* > *re* ('grob' *grēb*, 'grobište' *grēbišt'e*) kako navodi Lisac (2009: 79).

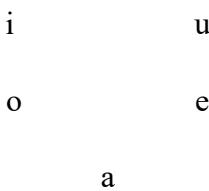
4. 2. Fonologija

4. 2. 1. Vokalski sustav

Prema Božidaru Finki (1971: 16) vokalski sustav u terenski istraživanim govorima u mjestima Dol, Postira i Škrip sastoji se od pet vokala, i to su /a/, /o/, /e/, /i/, /u/. Ovi vokali mogu biti dugi i kratki, naglašeni i nenaglašeni, a mogu se nalaziti na početku, u sredini i na kraju riječi.

Čakavski se dugi vokali artikuliraju zatvoreno ili diftongiziraju s prijelazom vokala /a/, /e/, /o/ > /oa, ie, uo.

Zatvorenost vokala određuje se po mjestu u usnoj šupljini kuda prolazi zračna struja prilikom izgovaranja pet temeljnih vokala. Pri izgovoru vokala /a/ ima najviše mjesta za zračnu struju i jezik je u najnižem položaju. Kod vokala /o/ i /e/ jezik je u srednjem položaju u odnosu na nepce, dok kod izgovara vokala /i/ i /u/ jezik je u najvišem položaju i prolaz zračne struje je smanjen pa su oni sami po sebi već zatvoreni. Navedeno potkrepljuje sljedeći crtež vokalskog trokuta:

Dugi vokal /â/ najčešće se zatvara i prelazi u dugo /ô/: *sômo* 'samo', *težôci* 'težaci', *môlo* 'mala', *prôzna* 'prazna', *jô* 'ja', *vlôsi* 'vlasi', *Ônte* 'Ante', *stôra* 'stara', *trôva* 'trava', *hlôdan* 'hladan', *mrôvi* 'mravi'.

Dugi vokal /â/ koji se nalazio iza akcenta nakon skraćivanja prešao je u obično /o/: *skôko* 'skakao', *ubrò* 'ubrao', *zvô* 'zvao', *guštô* 'guštao', *lûto* 'lutao', *pûto* 'pitao'. Navedeni primjeri odnose se na glagole u perfektu, ali i na imenice ženskoga roda u G. množine *smôkov* 'smokava', *prâsok* 'bresaka' te *dasôk* 'dasaka' kao i na imenice srednjega roda u G. jednine *zdrôvjo* 'zdravlja'. Pridjevi u N. jednine ženskoga roda mijenjaju se, dok imenica ostaje neizmijenjena *Môlo Lôzna*, *divô rûsula*, *crôno mâška*.

Kratki vokal /ã/ u dvosložnim riječima prelazi u naglašeni čakavski akut /â/: *jâma*, *krâva*, *mâma*, *škrâpa*, *mâška*, *vâla*, *bâčva*.

Prevladavajući odraz jakog poluglasa (*šwa) vokaliziran je i prešao je u /a/: *sān* 'jesam', *lāž*, *otāc*, *dān*, *pās*, *sēdan* 'sedam', *ōsan* 'osam'. Slabi su poluglasovi uglavnom ispali, ali postoje i iznimke jake vokalizacije koje su tipične za južnoslavenske jezike: *dāska*, *maglā*, *caklō*, *cablō*, *tāma* kako navodi Mihaljević (2002: 198-205). Izostaju tipični primjeri tzv. čakavske jake vokalnosti u kojoj su se slabi poluglasovi vokalizirali: *kade/kadi/kede* 'gdje', I. jednine *manun* 'sa mnom', *maša* 'misa', *malin* 'mlin'.

Odraz inicijalnoga *v_b u prijedlozima i prefiksima redovito daje u: *uzěst*, *ūvik*, *u*, *unūk*, *udoviča*, *ušenāk*, *Uskřs*, *učinī*. U Škripu se sačuvalo *utōrik* ili *utōrje* 'utorak' te *učēr* 'jučer'. Iznimka je prijelaz u va u riječi *vazěst*, *vazmī* 'uzeti, uzmi' koja je ujedno i primjer čakavske jake vokalnosti.

Dugi vokal /ô/ uvijek je zatvoren te se kao takav razlikuje od /ô/ koje je nastalo prijelazom /â/ > /ô/: *rōd* 'rod loze' / *rōd* 'rad', *rōj* 'roj pčela' / *rōj* 'raj', *mōst* 'most' / *mōst* 'masnoća'. Pokraćeno i zatvoreno /o/ javlja se u riječima poput *sìnöt*', *jùtros*, *ù Dol*, *ù brōd*.

Dugi vokal /ē/ izgovara se zatvoreno u riječima *pēt*, *mēso*, *prvēga*, *grēb*. Jedino u mjestu Škripu sačuvan je dvoglasnički izgovor jer se takav izgovor sačuvalo zbog arhaičnosti govora u ovome mjestu: *ziēc* 'zec', *nariēso* 'narastao', *duōšla* 'došla', *griēmō* 'idemo', *miēso* 'meso', *piēt* 'pet', *riēp* 'rep'. Dugi vokali /ô/ i /ē/ diftongiziraju se u /ie/ te /uo/. Iz ovih primjera je vidljivo da se ponekad i dva vokala mogu pronaći jedan pokraj drugoga u neposrednoj blizini te zajedno tvore jedan slog odnosno dvoglas.

Vokali /i/ i /u/ ostaju neutralni jer postoje u običnom obliku ili mogu biti srednji, dugi te kratki.

Odraz praslavenskog jata /ě/ je ikavski uz rijetke stalne ekavizme, koji se inače koriste u mjesnim govorima: *vrîme* 'vrijeme', *brîg* 'brijeg', *mihûr* 'mjeđur', *likôr* 'lječnik', *dicâ* 'djeca', *ūvik* 'uvijek', *mîsec* 'mjesec', *gnîzdò* 'gnijezdo', *tîlo* 'tijelo', *gusînica* 'gusjenica' / *sêli* 'sjeli', *sëst* 'sjesti'.

Odraz slogotvornoga sonanta /l/ javlja se s dominantnim prijelazom u u: *pùt* 'ljudsko tijelo', *sûnce*, *suză*, *žût*, *žûč*, *vûk*, *vûna*, *pûn*, *stûp*, *jabûka*. Nema slijeda poluglasa + /l/ primjerice *valna* 'vuna' ili *salza* 'suza'.

Odraz slogotvornoga sonanta /r/ je najčešće očuvano kratko /ř/ odnosno vokal /r/ ne ostvaruje se s popratnim vokalima /ar/, /or/, /er/: *grdelîn*, *břz*, *pršt*, *křv*, *pršüt*, *smřt*, *cřv*, *vřh*, *vřtal*, *prvî*. Javlja se i sekundarno slogotvorno /r/ jer su vokali /i/ i /e/ koji su se nalazili uz /r/ ispali: *Krstîna* 'Kristina', *prpovîdât* 'pričavati', *grhotâ* 'grehota', *přko* 'preko', *břtva* 'britva', *přnít* 'prenijeti'. Poznati su i neki romanizmi koji se pojavljuju bez popratnoga vokala /r/ kao što su *krnevôl* 'tal. carnevale', *srděla* 'tal. sardella' i *krcât* 'tal. carcare'. Ova je pojava češća u govoru Škripa negoli u mjestima Postira i Dol.

Odraz je stražnjeg nazala /ø/ redovito /u/ kao i kod štokavaca: *sûd*, *mûž*, *zûb*, *lûkâ*, *rûkâ*, *subòta*, *pûpak* u korijenskim morfemima te ovdje pripadaju i svršeni prezentski oblici glagola *biti* (*buděn*,

budeš...). Kod gramatičkih morfema vidljiv je nastavak *-u* kod A. jednine *rûku*, *subòtu*, *ženù* te u 3. licu množine prezenta *grêdù* 'idu'.

Odraz prednjeg nazala /e/ najčešće je /e/: *mêso*, *pêt*, *grêdâ*, *žed'*, *počët*, *čêsto*, *jemâtva*, *trëst*. Samo u primjeru *jazîk* 'jezik' javlja se prijelaz u /a/ iza /j/.

U analiziranim govorima potvrđeni su prijelazi *ra > re* ('vrabac' *rêbac*, 'rasti' *rëst*, 'krasti' *krëst*) te *ro > re* ('grob' *grêb*, 'grobiste' *grëbišt'e*).

Zbog visokog udjela samoglasnika u govorima se često pojavljuje hijat kada su dva vokala u neposrednoj blizini, ali hijat se može ukloniti umetanjem konsonanta *v*, i tada se čuje dvojaki izgovor riječi: *pàuk* ili *pàvuk*, *baûl* ili *bavûl*, *saûra* ili *savûra* te *gaûn* ili *gavûn*. Hijat se izbjegava i samoglasničkim kontrakcijama odnosno sažimanjima (*pôs* 'pojas', *pondâ* 'pa onda', *stôt* 'stajati', *probût* 'preobući', *vâ* 'valja', *nî* 'nije', *kâ* 'kao') te protetskim suglasnicima koji se dodaju na početak riječi /j/ (*jöpet/jëpet* 'opet', *jûsta* 'usta', *Jamërika* 'Amerika', *jëmon* 'imam', *jûte* 'u tebe', *jaglâ* 'igla'). Kod zamjenica i priloga jaka je sličnost tj. podjednakost u značenju *vâ* ili *tâ*, *otâ* ili *ovâ*, *onâ* ili *nâ*, *ovâko* ili *vâko*, *vôde* ili *nôde*, *ovî* ili *otî* te *ovô* ili *otô*.

Samoglasničke redukcije odnosno ispadanje samoglasnika pojavljuje se na početku riječi i ta se promjena naziva afereza (*vôki* 'ovoliki'), u sredini riječi je sinkopa, s tim da je ova pojava tipična u Škripu (*grhotâ* 'grehota' te imperativni oblici u 1. i 2. licu množine *rëste* 'recite' te *vîjte* 'vidite'), a na kraju riječi dolazi apokopa, koja je najčešća u infinitivu te u 2. licu imperativa (*krëst* 'kresti', *govòr* 'govori', *sëd* 'sjedi', *cîn* 'čini').

4. 2. 2. Konsonantski sustav

U mjesnim govorima Dol, Postira i Škip zastupljena su 23 konsonanta: /b/, /c/, /č/, /t'/, /d/, /d'/, /f/, /g/, /h/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ń/, /p/, /r/, /s/, /š/, /t/, /v/, /z/ i /ž/.

Fonemi /h/ i /f/ dobro su očuvani tj. postojani su: *jûhâ*, *krüh*, *muhâ*, *kühot* 'kuhati', *hiłada* 'tisuća', *buhâ*, *gräh*, *orîh* / *fumôr*, *frîgot*, *fumât*, *infîshôna*, *kafâ*, *frîž*, *fôlša*. Slijed *hv-* zamijenjen je s /f/ u riječima: *fôl a* 'hvala', *fôrski* 'hvarska', *zafôl it* 'zahvaliti'. Početno /h/ ispada u riječima *ot'ù* 'hoću', *tila* 'htjela', *ot l* 'hotel'.

Umjesto fonema /ž/ ostvaruje se fonem /ž/: *žëp* 'džep', *žîgerica* 'jetrica', *svidôžba* 'svjedodžba'.

Raznoliki je odraz završnoga /l/ u kojem dolazi do ispadanja u glagolskom participu aktivnom muškoga roda: *bî* 'bio', *vîdi* 'vidio', *rèko* 'rekao', *išo* 'išao', *pomôgo* 'pomogao'. Sačuvano /l/ ostaje na kraju riječi: *v sel* 'veseo', *t pal* 'topao', *pos l* 'posao', * aval* 'čavao'. Zbog utjecaja kopna i života u priobalju kod starijih ispitanika čuje se prijelaz završnoga /l/ > /a/, što zapravo nije izvorni čakavski oblik nego štokavski utjecaj u riječima *bija* 'bio', *vidija* 'video'.

Prijelaz završnoga -m > -n potvrđen je u nastavcima i kod brojeva: *r din* 'radim', *p sen* 'pišem', *zov n* 'zovem', * san* 'osam', *s dan* 'sedam'. Ako je -m dio osnove onda nema promjene na kraju riječi: *d m*, *d m*, *sr m*.

Delateralizacija je prijelaz /l/ > j: *b je* 'bolje', *j di* 'ljudi', *j b v* 'ljubav', *j ski* 'ljudski', * ipje* 'ljepše', *d bj * 'dublje', *iskj c t* 'isključiti', *nevaj n * 'nevaljana', *jut ka* 'ljutika', ali ostaje riječ *D lanin*, gdje je sačuvano /l/. Depalatalizacija je vidljiva i u riječima *n ga* 'njega', *dit nstvo* 'djatinjstvo', *os nac* 'osinjak', *mek ne* 'mekinje' te *j nca* u G. jednine.

Rotacizam se obično odnosi na prezentski oblik glagola *mot'i* u kojem je fonem /ž/ između vokala prešao u /r/: *m ren* 'mogu' i *m re* 'može'.

Praslavensko **t'* redovito daje /t'/ i ono je palatalizirano te ga nema u standardnome jeziku: *sv t' * 'svića', *n t'* 'noć', *k t'a* 'kuća', *br t'a* 'braća' kao ni ploziva /d'/.

U odrazu praslavenskog **d'* vidljiv je prijelaz u /j/: * zmeju* 'između', *m ju* 'među', *r jen* 'rođen', *tu i* 'tuđi', *sl ji* 'slađi', *  ja* 'žđa', *ml ja* 'mlađa', *r j t* 'rađati', *jir v t* 'kretati se naokolo', *or je* 'oruđe', *kr ja* 'krađa'. U glagolskom pridjevu trpnom danas postoji umekšano /d'/ u riječima *v d'en* 'viđen' te *obr d'en* 'obrođen'.

Praslavenski slijed **zd'* prelazi u žj u riječima *m žjoni* 'moždani', *da j * 'dažda' te *zv žjete* 'zvižđete', a u primjeru *gr zje* 'grožđe' vidljiv je odraz stare jezične skupine *zdbj* u *zj*.

Praslavenska suglasnička skupina **st'* reflektira se u št' što se vidi po primjerima šćakavizma u govorima: * t p* 'štap', *ogn  t'e* 'ognjište', *god  t'e* 'godiste', *uto  t'e* 'utočište', *po   r* 'poštar', * t p t* 'štipati', *v  t'ica* 'vještica', *   ta* 'šteta', *kl   t  * 'kliješta', *gu  erica* 'gušterica', *m   anin* 'mještanin'. Škripjani navode primjer *po    t* 'poštedjeti'. Stara jezična skupina *stbj* očuvana je u primjeru *list'e* 'lišće'.

U izvedenicama od glagola *iti čuva se stara skupina *jd: * jdu* 'ulaziti', *d jdu* 'dolaziti', *p jdu* 'polaziti', *n jdu* 'nalaziti'. Tipični primjeri u imperativu glase *p j* 'od poći' te *v j* 'od vidjeti'.

Početna suglasnička skupina *čr ponekad se čuva u riječima črīva 'crijeva' i črjenīca 'zemlja crvenica', ali pretežno prelazi u *cr*: *cřn*, *crvěn*, *cřv*, *cřta*.

Provadena je *w̥s metateza *vs-* > *-sv* u riječima *svě*, *sväki*, *säv* i *svěga*. Jedini primjer u kojem premetanje izostaje jest oblik zamjeničkoga pridjeva u N. jednine muškoga roda *väs* za 'sav' (*po väs dōne na väs glōs*).

Praslavensko palatalno /r/ nije više umekšano nego se pojavljuje kao tvrdo /r/ i ne prelazi u *rj*: *olgovōrāt*, a ne *odgovarjati te mōre*, a ne *morje*.

Česte su redukcije suglasnika: *dī* 'gdje', *digōd* 'gdje god', *svüdi* 'svugdje', *čelā* 'pčela', *tīca* 'ptica', *tīt'i* 'ptiči', *kō* 'tko', *nīko* ili *nīkōr* 'nitko', *jenōj* 'jednoj', *bogāstvo* 'bogatstvo', *dīmjak* 'dimnjak', *Splīska* 'Splitska', *sovāt* 'psovati', *šenīca* 'pšenica'.

Okluziv /d/ zamijenjen je sonantom /l/: *ölma* 'odmah', *olkrīt* 'otkriti', *säl* 'sada', *käl* 'kad', *pūl* 'pud', *väla ol pōrta* 'mjesna uvala', *küt'a ol kurōta* 'svećenikova kuća', *höл t'ä öltot* 'hodi ča od tamo', *ölpri* 'od prije', *čegōl* 'štogod'. U primjerima *rīlko* 'rijetko', *pölpis* 'potpis' okluziv /t/ zamijenjen je sonantom /l/. Afrikat /č/ zamjenjuje se friktativom /š/ u riječima *brōška* 'bračka', *māška* 'mačka', *dūgaška* 'dugačka', *junōški* 'junački', *mrtvāški* 'mrtvački', *stāraški* 'starački'. Afrikata /c/ ispred okluziva /t/ zamjenjuje se friktativom /s/ u imperativu *rēste* 'recite' i u G. jednine *ðsta* 'octa'. Friktiv /s/ zamjenjuje se spirantom /j/ u riječi *prōjca* 'prasca'. Friktiv /s/ još se zamjenjuje friktativom /š/ tipa š nīn 's njime', *profešür* 'profesor', *špūž* 'spuž', *opišīvāt* 'opisivati', *šūšīt* 'sušiti', *šāvot* 'slati', ali *spīla* 'špilja'. Friktiv /z/ zamjenjuje se s friktativom /ž/ u riječima *mūžika* 'muzika', *mužikōnti* 'muzičari' te *vižitāt* 'doći u vizitu', ali *rūsmarin* 'ružmarin' te *rūsula* 'ruža'.

4. 2. 3. Akcenatski sustav

U čakavskim govorima na otoku Braču dobro je očuvan tronaglasni sustav s kratkosilaznim naglaskom (") dugosilaznim naglaskom (^) i akutom (~).

Moguš u čakavskome narječju, s obzirom na akcenatsko stanje, razlikuje govore sa starom, starijom, novom i novijom akcentuacijom. S obzirom na to da naglasci u mjesnim govorima otoka mogu stajati na svakome slogu u riječi, očigledno je da se radi o starom odnosno konzervativnom sustavu (Moguš 1977: 54).

Kratkosilazni naglasak (") može se ostvariti u svim položajima u riječi (*üjutro, ispri, üvi, räk, säd, komöra, bjankarija, likarija,drvà, ondà*). Duljenja ovoga naglaska česta su pred sonantima (*kräva, jäma*) te pred šumnicima (*pokläda*). U riječi *kräva* kratkosilazni akcent /ä/ prešao je u akut /ă/ jer se samoglasnik /a/ nalazi ispred sonanta /v/. U riječi *pokläda* ä > ă jer se vokal /a/ nalazi pred šumnikom /d/. Očuvanost preskakanja vidljiva je u otvorenom slogu gdje se /ä/ također produžuje u akut /ă/ (*nă nebo, nă glovu*). Silazni naglasci često preskaču i na prvi slog cjeline (*ü glovu, ü poje, ü more*).

Dugosilazni naglasak (^) na početku je blago uzlazan, a onda mu intonacija vrlo brzo počinje opadati. Nalazi se u svim položajima i na svim samoglasnicima (*ôn, ûra, ûje, dîm, stôrca, divôjka, kuńôd, duperô, nagrišpôn*) osim na samoglasniku /r/ koje je uvijek kratko (*cřv*). Vrlo rijedak je na samoglasniku /a/ (*vâlcer, pâpe, šândule 'sandale', câstan, nânit 'spati'*) jer se dugo /â/ u pravilu izgovara kao /ô/.

Naglasak akut (^) ne postoji u hrvatskom standardnom jeziku. U analiziranim se govorima može pojaviti na svim položajima u riječi (*mâslina, škâtula, vrôta, ženê, vodê*).

Nenaglašene predakcenatske duljine dobro su očuvane i mogu stajati ispred svih akcenata, ali ponajviše pred kratkosilaznim (*vînò, pôlít, klîšt'ă*), nešto manje pred dugosilaznim (*sôdî, rôdî*) te najmanje pred akutom (*ol tûgê, o jûbâvi*). Nenaglašene duljine ne mogu se ostvarivati u slogovima iza naglašenoga sloga (*jô t'u ti dât*).

4. 3. Morfologija

4. 3. 1. Imenice

Imenice muškoga roda sklanjaju se po a-deklinaciji (*zvôn, glôd, vlôs*) osim vlastitih imena tipa *Jûrë, Mâtë, Frânë* koja imaju e-deklinaciju. U V. jednine tipični su nastavci -u, -e i -o (*svîtu môj, O Isüse, sîjko*). U I. jednine imenice muškoga roda imaju nastavke -én i -ón (*s nôžén, sa žmûlón*). Muška imena koja završavaju na -o u kosim padežima proširuju osnovu sufiksom -ot- (*Vîdin Ívota. Dôjen Jânkotu pâre*.)

Jednosložne imenice muškoga roda imaju kratku množinu (*nôžl, brôdi, zîdi*), a u njima se provodi sibilizacija (*vrôzi, vuci*). G. množine može imati 3 nastavka, to su -ø (*zûb*), -ov (*stôløv*) te -ih (*brödih*). Sinkretizam se javlja u D., L. i I. množine jer imenice muškoga roda imaju jednaki nastavak -ima(n). Pokojni Ivo Jelinčić Mučito, rodom iz Postira, potkrijepio je ovu tvrdnju sljedećim rečenicama: (*T'apô*

son dvô lîsta i spojî hi krâjima. Cîlu son nôt' pròve u vèlin penšjûnima dì mi je nôjböje da ùjutro kalamùcima pôjdem na lîgne. Na kopošôntima smo danàs isprâtili môga drôgog nônota.).

Imenice srednjega roda obično završavaju na *-o* (*mîsto, selö*), ali iza *c* te palatala *j* završavaju na *-e* (*žumônce, sînce, pöje, zdrôvje*). Imenice koje završavaju na *-je* i *-išće* u G. jednine imaju nastavak *-o* (*zdrôvjo* 'zdravlja, *godîš't'o* 'godišta', *grôžjo* 'grožđa'). Imenice srednjega roda koje u N. jednine završavaju na *-stvo/štvo* dobivaju isti nastavak u G. jednine (*ditînstvo, oblištvo* 'izgled'). Ostali padežni oblici jednaki su kao i kod imenica muškoga roda. Sačuvane su i stare imenice srednjega roda koje su pripadale tzv. *t*-osnovama (*prôse – prôseta, dîtë – ditëta*) i *n*-osnovama (*vrîme – vrîmena, brîme – brîmena*). Ostatak *s*-osnova potvrđen je u obliku *tilesà* (N. jednine *tîlo*). U govoru Škripa u N. jednine imenica *n*-osnove može se na kraju pridodati nastavak *-n* (*brîme – brîmen*).

Imenice ženskoga roda sklanjaju se po e-deklinaciji. U G. jednine redovito se ostvaruje nastavak *-e* (*trôvâ – trôvë*), a u I. jednine nastavak *-on* (*bicîklon, glôvon*). U D. jednine kod nekih imenica ženskoga roda imamo povlačenje naglasaka sa zadnjeg na prvi slog (*suzâ – sùzi*). Naglasak je obično na prvome slogu u A. jednine (*u kût'u*), ali često može skočiti i na prijedlog (*ùza glovu*). V. jednine završava na *-o* (*žêno, dûšo, srâmoto*). Sibilarizacija se redovito provodi u D. i L. jednine (*nozî, lucî, ruci*).

Imenice ženskoga roda u G. množine imaju multi morfem *-ø* (*Mîsto je pûno mlôdih žen. A nîmo vêt' jâbuk? Brôč je pûn gomîl ol kojîh jûdi prâvidu jôpôñ*). Tu se može ponekad javiti i nastavak *-ov* (*smôkov*) te *-ih* (*srdëlih*). Sinkretizam je čest u D., L. i I. množine s nastavcima *-ami(n)* te *-ima(n)*: (*Po škrâpima je hodî bôs. Në mogu ti tô ričîman opîsât. Hodî son stôrin nogâmin po közjin pûtima. Blagoslovjenâ ti mëju ženâmin. T'apô hi je vêli strôh u koštâmi. Če së mène tiče vô je zôrné o zôrneg o brôškin ričîman. Not'âs san zapôso jëdnu vêlu vâlu s mrižima.*).

Imenice ženskoga roda mogu pripadati i i-deklinaciji kao što su *pêt'*, *môt'* i *nôt'* te se sklanjaju kao i u standardu.

4. 3. 2. Pridjevi

Opisni pridjevi mogu biti određenog (*bogāti*) i neodređenog oblika (*bogāt*). Uz atribut dolaze određeni pridjevi, dok su neodređeni vezani uz predikat. Pridjevi u muškom rodu imaju jednak nastavak *-i* u N. i V. jednine (*bogāti*), u G. dobivaju nastavak *-ega* (*bogātega*), u D. i L. imaju nastavak *-emu* (*bogātemu*), A. je jednak G. s nastavkom *-ega* (*bogātega*)⁴, a u I. dodaje se nastavak *-in* (*bogātin*). Nastavak *-o* tipičan je za pridjeve srednjega roda za N., V. i A. jednine (*bogātō*). U pridjevima ženskoga roda N. i V. jednine dolaze s nastavkom *-o* (*bogāto*) nakon prelaska /a/ > /o/, u G. je nastavak *-e* (*bogāte*), u D. i L. nastavak *-oj* (*bogātoj*), u A. javlja se nastavak *-u* (*bogātu*), a u I. nastavak *-on* (*bogāton*).

Pridjevi u muškom rodu imaju nastavak *-i* u N. i V. množine (*bogāti*), u srednjem rodu javlja se nastavak *-o* (*bogāto*), a u ženskom rodu nastavak *-e* (*bogāte*). Ostala deklinacija identična je za sva tri roda s nastavcima: *-ih* u G., *-in* ili *-ima(n)* u D., L. i I. te *-e* u A.

Navedene tvrdnje potkrjepljuju sljedeće rečenice s terena: (*U lītñin večērima sēdnen na šentôdi šētnice pōgleda upērenog prīma zvîzdima. Ofendī son se u dâžjanin dônima. Nâšin mûžiman nôjvēt'a je nevōja ako in ženē špôrkin jezīcima trûbe o mõriman, a u nîh se ne razumîdu.*).

Sufiksalni nastavci za komparativ su *-ji* i *-iji*: *lîpji, lâgji, dëbji, mirnîji, mudriji*. Superlativ pridjeva tvori se dodavanjem *noj-* obliku komparativa te poprima dva naglaska: *nôjvîšji, nôjslâji, nôjlîpji, nôjlîšji, nôjzôrnîi*.

4. 3. 3. Zamjenice

Osobne zamjenice u jednini glase *jõ, tî, ôn/onò/onà*, a u množini *mî, vî, onî/onè/onà*. Razlika od standarda je u I. jednine osobnih zamjenica *jõ* (*mènõn*), *tî* (*tèbõn*), *ôn/onò* (*nîn*) te *onà* (*nõn*). A. jednine osobnih zamjenica *jõ* i *tî* poseban je po skraćenom obliku *nõme* i *nõte*.

U D., L. i I. osobnih zamjenica *mî* pojavljuje se oblik (*nãmin*), a za *vî* (*vãmin*). Oblik (*nîman*) pripada osobnim zamjenicama *onî/onè/onà*. Enklitički genitivni/akuzativni oblik lične zamjenice za 3. lice množine *-ih* premeće se u *hi* kod osobnih zamjenica u A. množine (*Pûst hi na mîru.*).

Šimunović (2006: 28) navodi da se posvojne zamjenice sklanjaju kao određeni pridjevi te mogu imati kraće ili dulje oblike u G. jednine kao i u standardu (*mõga/mojëga, tvõga/tvojëga, svõga/svojëga*).

⁴ U neodređenim pridjevima muškoga i srednjega roda G. jednine ponekad se javlja i nastavak *-oga* i *-omu* iako je to rjeđe (*bogātoga, bogātomu*).

Jedina razlika vidljiva je u I. jednine i množine posvojnih zamjenica u kojima se koriste nastavci *-in* (*mojīn*) i *-on* (*mojōn*) umjesto *-im* te *-om*.

Pokazne zamjenice mogu biti potvrđene u obliku s aferezom ili u punom obliku: *vī*, *vā*, *vō* 'ovaj, ova, ovo', *tī*, *tā*, *tō* 'taj, ta, to', *nī*, *nā*, *nō* 'onaj, ona, ono'. Pokazne zamjenice *ovaj* (*vēga*), *taj* (*tēga*) i *onaj* (*nēga*) u G. jednine dolaze s nastavkom *-ega* umjesto *-oga*. U D. i L. jednine ženskoga roda javlja se nastavak *-on* (*vōn*, *tōn*, *nōn*), a u I. jednine muškoga i srednjega roda čest je nastavak *-in* (*tīn*). Još postoji oblici *vakōv*, *takōv* i *nakōv* kao i *vāki*, *tāki*, *nāki*.

Najčešći oblici upitno-odnosnih zamjenica su *čō* i *čā* (u upitnom značenju) te *če* (u odnosnom značenju) (*Tō je jägla če sē kīpu mriže.*). U G. jednine upitne zamjenice *čō* i *čā* imaju oblik *čēga* i *čēsa*, a pritom oblik *čēsa* upotrebljavaju više stariji govornici. Upitna zamjenica *tko* u analiziranim govorima ima oblik *kō*, a u I. jednine i množine dolazi oblik *kīn*. Umjesto upitno-posvojne zamjenice *čiji* koriste se oblici *čihōv*, *čihōva* i *čihōvo*. U ženskom rodu upitna zamjenica *koja* dobiva oblik *kojō*.

Neodređena zamjenica *nitko* ima oblik *nīkōr* dok zamjenica *netko* ima oblik *nikōr*. (*Nīkor nī dōšo na posāl.* / *Nikōr je tāmo vōnka.*).

4. 3. 4. Brojevi

Glavni brojevi koji se sklanjaju jesu *jedōn*, *dvō*, *trī* i *četīri*. Kod brojeva od 11 do 19 redovito se nadodaje suglasnik */j/* i gubi se vokal */e/* (*jedanājst*, *dvonājst*, *trinājst*, *četrnājst*). U brojevima od 21 do 29 ispada slog *de* (*dvastijedōn*, *dvastidvō*, *dvastitrī*), a dalje slijedi *trīdeset*, *četrdeset*. Broj *dva* u N. i A. ženskoga roda glasi *dvī* 'dvije', a u D., L. i I. *dvīma(n)* 'dvjema'. Brojevi *oba* i *obje* u D., L. i I. imaju oblik *ōbima(n)* 'obama, objema'. Od glavnih brojeva mogu se sklanjati još brojevi: *stōtina* 'sto', *mijōr* ili *īlada* 'tisuću', *milūn* 'milijun'. Svi se redni brojevi mijenjaju, primjerice redni broj *prvi* u muškom i srednjem rodu jednine ima nastavke u G. i A. *-ega*, D., i L. *-emu*, a u I. sekundarno *-n* koje je tipično za sva tri roda. Množinski oblici u svim rodovima u D., L. i I. dobivaju još nastavak *-n* (*prvīman*). U upotrebi su i zbirni brojevi koji glase *dvōje*, *trōje*, *čētvero*.

4. 3. 5. Glagoli

Infinitivi su apokopirani odnosno okrnjeni (*plëst*, *spät*, *ostät*, *pröt'*, *rët'*), a često i završno *-t* otpada: *nosī*.

Imperativ u 2. licu jednine kao i u 1. i 2. licu množine gubi nastavak *-i*: *höl*, *hölmo*, *hölte* / *vij*, *vijmo*, *vijte* / *rèc*, *rësmo*, *rëste*. Imperativni sufiks *-i-* može biti i naglašen: *dōjdì*, *dōjdìmo*, *dōjdìte* / *vazmì*, *vazmìmo*, *vazmìte* / *užgì*, *užgìmo*, *užgìte*.

Glagoli u 1. licu jednine u prezentu imaju nastavke *-en* (*kredèn*), *-jen* (*kupüjen*), *-on* (*čüvon*) te *-in* (*nòsin*). Glagoli *hot'ü* i *mögu* u ovome licu čuvaju nastavak *-u*. Specifični nastavci dolaze u 3. licu množine, i to su *-u* za *-e* te *-du* (*vözu*, *mìslidu*).

Imperfekt se koristi u obliku glagola *biti* te glasi: *bìšen*, *bìšeš*, *bìše* / *bìšemo*, *bìšete*, *bìšu/bìšedu*. S pomoću imperfekta glagola *biti* i infinitiva daje se do znanja da se je nešto trebalo učiniti u prošlosti (*Bìšeš dòt' po bìš vìdi*.).

Šimunović (2006: 30) navodi da se aorist nekoć znao koristiti samo u pripovijedanju o prošlim zbivanjima (*Kàl je tò vìdi*, *pöbiže*.), ali inače se danas u mjesnim govorima ne pojavljuje.

Enklitički oblici prezenta glagola *tìt* 'htjeti' isti su kao u standardnom jeziku osim 3. lica množine u kojem se pojavljuje nastavak *-du* (*t'e/t'edu*). Javlja se i futur prvi pomoćnog glagola *biti* s glagolskim pridjevom radnim u primjeru *bìt'e ròdî* 'vjerojatno je radio'.

Futur drugi tvori se pomoću svršenog oblika prezenta glagola *biti* i infinitiva (*Kàl bùde pläko(t)*, *dòj mu vodë*.) ili glagolskog pridjeva radnog (*Ako bùdu dòšli*, *tì müč*.).

Perfekt se tvori od enklitičkih oblika prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog (*Mì smo rëkli svojë*.), a u 3. licu jednine izostavlja se *je* iza povratne zamjenice se (*Onà se smijàla*.).

Često se koristi pluskvamperfekt i tvori se od perfekta glagola *biti* te glagolskog pridjeva radnog (*Bì je dòšo dòma i olmà je zäspo*.).

Najvažnija čakavska morfološka osobina je kondicionalni prvi koji se tvori od kondicionalnih oblika glagola *biti*: *bìn*, *bìš*, *bì* / *bìmo*, *bìte*, *bì/bìdu* i glagolskog pridjeva radnog (*Jò bìn lavurò*, *ali sômo ako bìš i tì*.). Kondicionalni drugi tvori se od kondicionalnog prvog i glagolskog pridjeva radnog (*Vì bìte me bìli privärili da se nìsòn bì snôšo*.).

Glagolski pridjev radni u muškom rodu jednine gubi završni morfem *-l* (*rëko*, *išo*), a glagolski pridjev trpni ima tri nastavka, i to su *-n* (*oprõn*), *-en* (*učinèn*) te *-t* (*pròstrt*).

4. 3. 6. Prilozi i prijedlozi

Analizom govora u Dolu, Škripu i Postirima izdvaja se nekoliko priloga (*majkô 'mnogo', *pròpja* 'upravo, baš', *šòto* 'ispod', *bokùn* 'nešto, štogod', *jùšto* 'točno, precizno', *otòlič* 'maloprije', *prèža* 'malo', *adèso* 'sada', *altroké* 'a kamoli', *jèpet* 'opet', *dònnapoko* 'napokon', *slišno* 'slično', *grèzo* 'nedotjerano', *lâšne* 'lakše', *ìnakje* 'inače', *vâzda* 'uvijek', *nînder* 'nigdje', *nindér* 'negdje', *spèšo* 'često', *prònto* 'spremno', *ìskle* 'odakle', *velèti* 'mnogo', *dobòto/debòto* 'skoro', *pêna* 'čas prije', *břž* 'možda', *šotobrâco* 'rukom pod ruku') te prijedloga (*pèr* 'za', *obo tén* 'o tome', *pul dòma* 'put doma', *pol* 'ispod', *tôl* 'tamo').*

4. 4. Sintaktičke odlike

Do današnjih dana nitko se nije u potpunosti posvetio poučavanju poretka riječi u rečenici kod bračkih govora. Veća je pozornost posvećena istraživanju fonologije, morfologije i leksika bračkih govora. Rečenice u čakavskom narječju su dosta eliptične jer im nedostaje neki dio koji se obično podrazumijeva iz konteksta, a govornik ga nadomještava gestom. Razmjerno su česte kalkirane konstrukcije, nastale pod romanskim utjecajem. Tipične su konstrukcije s prijedlogom *od + genitiv* (*kušîn od pêrja*, *přsten od zlôta*, *vrîme od bonâce*, *mâma od Ívota*, *mîsto od starinê*) te konstrukcije *za + infinitiv* (*fôlî nan ûje za kûhot*, *vo mëso je dobrô za pët*). Enklitičke riječi katkada dolaze na absolutnom početku rečenice (*T'eš dôć?* *T'eš jîst?* *Si rëko?* *Si bî tâmo?*). U analiziranim govorom gotovo se nikada ne upotrebljava čestica *li*, nego se ona izostavlja u upitnim rečenicama (*Öt'eš jêmât šôlde?*). Prilog *t'a* koristi se uz glagole kretanja koji označavaju odmicanje od mjesta radnje (*Hôl t'â öltot*. *Grën t'â ù poje*. *Pûst ga t'â*). Često se upotrebljava akuzativ i uz glagole kretanja i uz glagole mirovanja (*Jõ san ti jõš u pôsteju*. *Grën u Splît*. *Žîvën u Škrüp*). U instrumentalu se koristi prijedlog *s* ili *sa* kada se radi o sredstvu, ali ima i primjera u kojima on izostaje (*Grën ãuton*. *Kopân motîkon*. *Pijen kafù sa mlîkon*. *Pîšen s ölovkon*). Ovaj se prijedlog često rabi u instrumentalu društva (*Putüjen s mâmom*. *Govòrin s Mâton*). S genitivom imenskih riječi koje određuju nešto živo koristi se prijedlog *u* (*Bî son u nëga čovîka*. *Nî u nôs tvôj nôno*). Posebne oblike imaju konstrukcije s brojevima dva, tri i četiri (*dvô brâta*, *trî brâta* 'trojica braće' i *četîri brâta* 'četvero braće') uz koje se rabe posebni padežni oblici kao tradicionalni ostaci dvojine. Ispitanici navode neke konstrukcije s brojevima i tu je vidljiv padež i broj u kojem se pojavljuje imenica uz pojedine brojeve. U muškom i srednjem rodu uz brojeve dva, tri i četiri to je imenički oblik koji odgovara G. jednine (i smatra ga se ostatkom dvojine), a u ženskom rodu oblik koji odgovara N. množine. Uz

brojeve veće od pet dolazi G. množine (*dvî ijade lôz, četîri stötine mäslina, dvî tône i dvîsta kili mäslin, svütlili smo dëset mîj vônka Premôde, pedesët maštili, osandesëtôsmo godîš't'e, dvô mijôrâ godîš't*). Posvojne zamjenice zamjenjuju se osobnim zamjenicama (*Nëmu je otâc bî u râtu*.). Postoji i konstrukcija od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva kojom se ističe da je netko trebao nešto učiniti u prošlosti (*Bîšeš dô po biš vîdi*.).

4. 5. Leksičke odlike

Od leksičkih odlika najznatniji je romanski (mletački, venecijanski) utjecaj u govorima Dola, Postira i Škripa na otoku Braču. Stariji govornici živjeli su u doticaju s Talijanima, učili su njihov jezik pa se na taj način pregršt riječi ukorijenilo među domaćim stanovništvom (*bevônda* 'razvodnjeno vino', *bruškîn* 'četka za čišćenje', *lerôj* 'sat', *žvëlto* 'brzo', *šugamôñ* 'ručnik', *levânat* 'istočni vjetar'). U narječju su očuvani leksemi praslavenskog podrijetla (*rabòta* 'rad', *dôž* 'kiša', *besîda* 'riječ', *hôz* 'križa', *klobûk* 'šešir', *vlôs* 'nit kose', *zîkva* 'kolijevka', *kûs* 'komad'). Slijedi iscrpan popis prikupljenih riječi u analiziranim naseljima kojih su se mještani dosjetili u slobodnom razgovoru.

4. 5. 1. Leksički fond prikupljen u Dolu

Riječi vezane za kućanstvo i rad dolskih domaćica: *kotlêjka* 'bakreni i mjedeni kotao suženijeg otvora', *rôm* 'bakar', *maštil* 'drveni sud za pranje s dvije uške', *baûl* 'sanduk', *bjankarija* 'rublje', *armerûn* 'ormar', *komô* 'starinska komoda', *tinél* 'blagavonica, soba za svečanije prigode', *šofô* 'izrezbareni krevet za jednu osobu', *kandilîr* 'svijećnjak', *lampijûn* 'petrolejska svjetiljka', *pavér* 'fitilj', *lumîn* 'svijetlo', *lètrika* 'elektrika', *špâher* 'štednjak', *kolovôj* 'usko zemljiste', *parit'ât* i *prontât* 'spremiti', *fregât* 'strugati, prati oštrom tvrdom četkom', *kudîja* 'snop vune na stalku za predenje', *krcôla* 'pletena košara', *tremezôl* 'glavna krovna greda', *kužîna* 'kuhinja', *kot'ëta* 'starinski bračni krevet', *kütal* 'zaimača, kaciola', *kuvêrta* 'pokrivač postelje', *katrîda* 'stolica s naslonom', *šjalpëta* 'kravata', *duperât* 'upotrebljavati', *libor* 'knjiga', *intimëla* 'jastučnica', *lancûn* 'plahta', *pijât* 'tanjur', *perûn* 'vilica za jelo', *šupijâča* 'plosnata kutlača s rupicama.

Riječi vezane za rad dolskih težaka: *montāňa* 'gora', *kôca* 'drveni sud za tještenje grožđa', *mäst* 'tješteno grožđe', *bât* 'nabijač za tještenje grožđa', *tûran* 'tjesak za vino', *mîh* 'torba za prijenos tekućine, vina ili mošta učinjena od životinjske kože', *šëšula* 'plitki drveni sud u vinarstvu', *kut'ín* 'pas', *kavrjôrga* / *šošîca* 'tanji kolac kao potporanj', *prîšnica* ili 'popriječna daska', *pôhvina* 'kožni remen koji se stavi životinji pod rep da samar ne odsklizne naprijed na vrat', *prât'a* ili *polprûg* 'konop sa strane samara koji privezuje teret', *stêja* 'blazinja napunjena slamom pod samarom', *samôr* 'tovarno sedlo', *oglavît'* 'prednji drveni dio samara', *lûk* 'zakrivljeni držač na samaru', *batisît'* 'udubljenje na dnu zdenca u koje se skuplja talog', *portëla* 'otvor na prednjem dnu bačve', *bucôl* 'izrađena kruna na otvoru gustirne', *badîl* 'vrsta lopate', *tartajûn* 'štapić oko kojega se namata sùka da bi se čvrsto steglo ušće mijeha', *sùka* 'posebno pleteni komadi od kozje dlake za vezanje mijeha, a tako su se plele i sùknene bìčve', *harôl* 'pletena vreća za nositi masline i gnoj u polje'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *kopošänat* 'groblje', *katafälag* 'postolje za mrtvački lijes', *kasîl* 'lijes', *barabôñ* 'izrezbarena šiba kojom se udara po klupi u crkvi pred Uskrs kada se pogase sve svijeće, a s time nas podsjeća na batinanje Krista', *remëta* 'čovjek koji održava crkvu da bude čista i sakuplja novce u dolskoj crkvi na misi', *sakrištîja* 'sakristija', *škropînci* 'ministranti', *limôzina* 'milostinja u crkvi', *Kandalôra* 'Svijećnica koja se slavi 2. veljače', *dôlska fjêra* 'crkvena i seoska svečanost'.

Riječi vezane za ribare i pomorce: *lantêrna* 'svjetionik', *vapôr* 'parobrod', *šîja* 'veslati natrag', *vôga* 'veslanje prema naprijed', *mezomarinêr* 'motka s kukom za lovljenje konopa kod pristaništa broda', *cîma* 'dio konopa kojim se veže brod uz obalu', *ferôl* 'ribarska svjetiljka', *gajëta* 'drveni čamac oko 9 m dužine s palubom na pramcu', *prôva* 'prednji dio broda', *krmâ* 'stražnji dio broda'.

Riječi vezane za međuljudske odnose i kletve dolskih žena: *pridrît* (*Kôlera te pridrla ili sakvištâla!*) 'Neizlječiva bolest neka te dokrajci!', *shîmja* 'stare žene za mladu curu koja vodi neuredan život znaju reći da je *shîmja* ili *shîmjasta*', *pedîsa* 'sudbinski zaslужena kazna', *oblîštro* 'izraz lica', *kuńôd* i *kuńôda* 'šogor i šogorica', *sjôr* i *sjôra* 'gospodin i gospoda', *pâpë* 'tata', *konfužijûn* 'zbunjenost ili zbrkanost', *šupijâča* 'moralno propala djevojka', *malîcija* 'zloća, pakost' / *malicijôz* 'zloban'.

Zanimanja i ostale dolske riječi: *marangûn* 'drvodjelac', *likôr* 'lječnik', *gõnčica* 'neistinita priča, bajka', *dohodît* 'doći', *gvëra* 'rat', *pensât* 'misliti', *parlât* 'mnogo i rado govoriti', *fermat* 'zaustaviti, završiti', *facikônto* 'napredan čovjek', *hmûtöt se* 'klimati se hodajući', *balât* 'plesati', *oštarïja* 'krčma', *bôndâ* 'strana', *šôto* 'ispod', *bokûn* 'nešto, štogod'.

4. 5. 2. Leksički fond prikupljen u Postirima

Riječi vezane za kućanstvo i rad postirskih domaćica: *lavamôñ* 'starinski držač umivaonika', *cancarëla* 'vrsta tjestenine za juhu', *muškër* 'kavez obložen finom mrežom koji je čuao hranu od muha', *obîlovot* 'imati u izobilju', *šufit* 'tavan', *šufîgât* 'spremati meso na zaprešku od rajčica i luka', *pršûra* 'tava', *pršurâte* 'božićni uštipci', *bocûn* 'staklenka od bijela stakla s ljevkastim grлом za vino i vodu', *šočivîca* 'leća', *cûkar* 'šećer', *koštrît* 'vrsta divljeg *lušijât* 'prati robu u lušiji', *otôka* 'samotok iz kojeg izlazi voda', *tûb* 'stakleni cilindar na petrolejki', *fažol* 'grah', *maništra* 'tjestenina', *opânak* 'vrsta domaće obuće napravljene od životinjske kože', *šuprakupérta* 'velika kuverta', *škâtula* 'kutija', *trînoge* ili *trîpije* 'tronožac stavljen na otvoreno ognjište za jelo', *rešetô* 'okrugla naprava za prosijavanje', *pašabrôd* 'cjediljka', *kut'arîn* 'mala žličica', *bit'erîn* 'mala čašica za likere', *kantunôl* 'noćni ormarić', *katrîda* ili *katrîga* 'stolica s naslonom', *tamburîn* 'stolac, stolica bez naslona', *veltrîna* 'vitrina', *kredêncâ* 'kuhinjska komoda', *žveđarîn* 'budilica', *pôrtik* 'pristupno stubište, predvorje', *lazańûr* 'valjak za tjesto', *pêrgul* 'balkon', *berîta* 'kapa', *štikandêt* 'čačkalica', *šumprëš* 'glačalo', *šumprešât* 'izglačati', *mažinîn* 'mlinac za kavu', *bruštułîn* 'naprava za prženje kave', *bruštułât* 'pržiti kavu, ječam ili raž', *kopâna* 'korito za miješenje kruha', *škandalêt* 'grijalica za zagrijavanje postelje', *mulète* 'naprava za hvatanje žerava', *poltrôna* 'naslonjač za gospodu', *lôpiš* 'olovka', *kôr* 'seoska kočija', *švilâc* 'naprava za šivanje obuće', *frkëta* 'ukosnica za kosu', *šotobrâco* 'držanje rukom pod ruku', *šotokôtuł* 'podsuknja s čipkama', *tîkara* 'mala šalica', *britvolîn* 'džepni nožić na sklapanje', *kondût* 'zahod', *kušîn* 'jastuk', *t'apîna* 'štipaljka za rublje', *lerôj* 'sat', *koltrîna* 'zavjesa', *inbotîda* 'prošiven poplun, jorgan', *bruškîn* 'četka za pranje', *balônca* 'vaga', *dentjêra* 'umjetno zubalo', *debulëca* 'tjelesna slabost', *kaiš* 'remen', *kajîn* 'lavor', *šugamôñ* 'ručnik', *bôrša* 'torba', *gât'e* 'hlače', *gulozarija* 'slatkiši', *komòra* 'soba', *sakët* 'vrećica', *škûra* 'prozorski kapak', *špalîna* 'naramenica', *travêrsa* 'pregača', *jakëta* 'jakna, sako', *veštît* 'odijelo'.

Riječi vezane za rad postirskih težaka: *motîka* 'alat za kopanje', *mašklîn* 'trnokop', *macôla* 'vrsta mlat, klesarski mlat', *sikîra* 'oruđe za sjećenje', *drâčasik* 'oruđe za sjeću drače', *plûg* 'oruđe za oranje', *kortôl* 'okrugla pletena košara', *konîstra* 'plitka okrugla pletena košara', *bât* 'drveni mlat za meso', *vinotôka* 'drveni vinski sud u konobi', *sûka* 'konop za vezanje mijeha', *trtajûn* 'štapić oko kojega se namata sûka da bi se čvrsto steglo ušće mijeha', *pîrja* 'lijevak', *dîža* 'drveni sud', *provîn* 'mjerač', *žmûl* 'čaša', *kastañêr* 'bačvica od tvrdog drva', *butîlja* 'boca', *damjôna* 'opleteni stakleni sud', *jemâtva* 'berba grožđa', *bùňa* 'kamena okrugla zasvođena poljska kućica', *konfin* 'zemljiste katastarske općine', *bančit* 'klupica za sjedenje', *pjôver* 'kameni slijev kojim teče kišnica i skuplja se u studenac', *gustîrna* 'cisterna, nakapnica', *mlëkiña* 'vrsta rane smokve', *mulôm* 'rebra s mesom', *žîgerica* 'jetra', *maravôñ* 'ukiseljeno vino', *barsâta* 'pokvarena bevanda', *špuntîn* 'pokvareno, uskiseljeno vino', *zâgôñ* 'životinjske štale', *tîs* 'loza', *bunbôk*

'vata, čisti bijeli pamuk', *prodôl* 'početak doline', *bùšak* 'šuma', *prôjci* 'svinje', *fažolète* 'mladi grah s mahunama', *plôka* 'stupica za ptice, glodavace', *črjenîca* 'zemlja crvenica', *prût* 'grana'.

Riječi vezane uz ribarstvo: *Premôda* 'otok Premuda u zadarskom arhipelagu gdje su odlazili postirski ribari loviti ribe', *pôrtit* 'otputovati', *t'apât* 'uhvatiti, zgrabiti', *zapâsot* 'opasati mrežom', *Morât* 'zadarski otok Molat', *mulâc* 'mali most', *lavurât* 'raditi', *išekât* 'iscrpiti vodu s broda', *iškapulât* se 'izbaviti se, izvući živu glavu ili izvući nešto iz lokve', *murôda* 'drvena ograda oko gornje palube', *balaüstra* 'ograda napravljena od cijevi na brodu', *timûn* 'kormilo od broda u moru', *timuńer* 'kormilar', *propëla* 'propeler', *zafangât* 'uprljati, zablatiti mrežu na brodu', *pjumbîn* 'olovni uteg na mreži', *peškafôndo* 'naprava od više savijenih iglica i olova za lovljenje liganja', *pânula* 'umjetna riba s udicom', *bukapôrta* 'ulaz na palubi u unutrašnjost broda', *bracêra* 'brod s jednim jarbolom koji se gradio na Braču', *köt'a* 'ribarsko brod za ribarenje na otvorenom moru', *kaňt'* 'vrsta čamca', *jôrbol* 'stub na brodu', *kuvêrta* 'paluba', *gîralica* 'ribarska mreža za lov girica', *plîvarica* 'ribarska mreža za lov na plavu ribu', *vřša* 'spletene željezne žice u obliku koša za hvatanje ribe', *parangôl* 'udice nanizane na dugoj niti', *športîl* 'mrežasta vrećica na štapu za ulov sitne ribe', *gavitêl* 'sidreni plovak', *komôrča* 'vrsta bijele ribe', *lokôrda* 'vrsta plave ribe', *skûša* 'vrsta plave ribe', *škômp* 'vrsta raka', *hubòtnica* 'hobotnica', *môl* 'oslić', *škarpiña* 'crvenkasta morska riba', *kavitêl* 'plovak na površini mora', *panâtika* 'novčana naknada za prehranu na brodu', *cîma* 'konop za vezanje broda', *cîmor* 'osoba koja ima dužnost da vezuje i odvezuje brod', *nôštrömo* 'vođa palube', *svit'arića* 'brod sa svjetiljkom za ribarenje'.

Riječi vezane za graditeljstvo: *tajênta* 'zidarski mlat za oblikovanje kamena', *pikët* 'mlat s oštrim vrhom u klesarstvu', *šegäc* 'vrsta male ručne pile', *fratûn* 'zidarska daska za ravnjanje žbuke', *faturëta* 'posao na crno', *mašûr* 'drveni ili limeni sud u obliku korita za prenošenje i presipavanje', *trlîš* 'radna odjeća', *puntarôl* 'željezna špica za kamen', *pergulôda* 'veliki balkon s kamenom ogradom', *koportëla* 'poklopnica', *manovôl* 'pomoćni radnik pri gradnji', *fundamënat* 'temelj, kôva' kamenolom'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *picigamôrt* 'mrtvozornik', *Betlêm* 'biblijski Betlehem', *kurôt* 'župnik', *kâmiž* 'vrsta svećeničke bijele odore', *planîta* 'gornji dio svećeničkog misnog ruha', *čimatôrij* 'groblje, prostor oko crkve', *aŋgunîja* 'zvonjava mrtvačkog zvona', *brècot* 'zvonom objavljivati nečiju smrt', *bänak* 'klupa u crkvi', *balidakîn* 'prijenosni baršunasti svod pod kojim se u procesiji nosilo sveto Otajstvo', *procesijûn* 'vjerski ophod', *kampanêl* 'zvonik', *pîstula* 'poslanica', *žëzin* 'post', *pûlpit* 'propovjedaonica u crkvi', *prëdika* 'propovijeda', *štëne* 'čitanje ili pjevanje u crkvenim obredima', *dalmâšak* 'svečana zavjesa u svetištu kod glavnog oltara', *feštûni* 'slavoluci'.

Zanimanja i ostale postirske riječi: *balöta* 'kugla', *šufištik* 'pedantan, sitničav čovjek', *tôte* 'tu, tamo', *tokât* 'trebatи, valjati', *pröpja* 'upravo, baš', *šâvot* 'slati', *ofrajkât* 'zaobići', *skûla* 'škola', *pajîz*

'mjesto', *pòrat* 'luka s pristaništem', *barbîr* 'brijač', *barbirija* 'brijačnica', *peškarîja* 'ribarnica', *peškât* 'razumjeti', *meštròvica* 'učiteljica', *škrivôn* 'pisar', *deliberât* 'osloboditi se', *poteštôt* 'načelnik općine', *bandîra* 'zastava', *škîna* 'leđa', *drëto* 'ravno', *kurijôža* 'znatiželjna', *dotûr* 'doktor', *profešûr* 'profesor', *pompjér* 'vatrogasac', *pêgula* 'nesreća', *štît* 'čitati', *afanât* 'onesvijestiti se', *atênto* 'oprezno', *beštîma* 'psovka', *bruntulât* 'gundati, mrmljati', *šupérba* 'ohola, umišljena osoba', *štufât* se 'dodijati, izgubiti volju', *butîga* 'dućan', *bûža* 'rupa', *t'òrov* 'slijep na jedno oko', *nabasât* 'slučajno naići', *durât* 'trajati', *iškât* 'tražiti', *jüšto* 'točno, precizno', *kalmât* se 'stisati se', *kontât* 'računati', *kôrta* 'papir', *kurît* 'funkcionirati, ići', *kuntënta* 'zadovoljna osoba', *lumbrëla* 'kišobran', *môvit* se 'pokrenuti se', *mûčât* 'šutjeti', *meritât* 'zaslužiti', *nôpoko* 'naopako', *parît* 'izgledati', *ošervât* se 'obazreti se', *pasât* se 'proći se, snaći se', *pâšica* 'mali povoj', *portafôj* ili *takujîn* 'novčanik', *počînut* 'odmoriti se', *prîgnit* 'spustiti se na dolje', *šêmpja* 'glupan, blesavac', *škèrac* 'trzaj', *škivât* 'izbjeci, skloniti', *ventulât* 'hladiti lepezom', *kurënat* 'propuh', *voňât* 'mirisati, zaudarati', *zahîtit* 'zabaciti', *žvëlto* 'brzo, žurno', *otòlic* 'maloprije', *nažuntât* 'pridodati', *štajûn* 'godisnje doba', *pulicjöt* 'redar', *pulicîja* 'policija', *agvantât* 'ugrabiti, dohvati', *prêža* 'malo'.

4. 5. 3. Leksički fond prikupljen u Dolu

Riječi vezane za kućanstvo i rad škripskih domaćica: *gvant'êra* 'tacna', *bagâji* 'prtljaga', *balônca* 'vaga', *hâja* 'odjeća', *bîša* 'moljac', *skâle* 'stopenice', *hîb* 'glava kruha', *boršîn* 'torbica', *kôgomâ* 'posuda za kuhanje kave', *botûn* 'dugme', *blaziňa* 'jastuk', *gvônti* 'rukavice', *šândule* 'sandale', *šentôda* 'klupa', *kôtula* 'suknja', *bruškîn* 'četka', *t'ikulôta* 'čokolada', *tavajôl* 'ubrus', *špańûlët* 'cigaret', *kanâpë* 'fotelja', *t'ut'in* 'duda', *kalcëta* 'čarapa', *retôj* 'ostatak hrane', *lâta* 'limeno posuđe', *traversûn* 'kecelja', *mobi la* 'namještaj', *parit'ôvât* 'pripremati', *ret'îne* 'naušnice', *t'apîna* 'kopča za kosu', *bûšt* 'grudnjak', *fôji* 'novine', *šaltôra* 'krojačica', *šaltûr* 'krojač', *frkëta* 'ukosnica', *škûdëla* 'šalica', *vëšta* 'ženska haljina', *bracjulët* 'narukvica', *fijök* 'mašna', *frët'a* 'kopča na kosi', *šûdor* 'rubac', *kašûn* 'oveća škrinja', *râšpa* 'turpija', *kvôdar* 'okvir', *lâštra* 'prozorsko staklo', *štramâc* 'madrac', *patâk* 'krumpir', *ramîna* 'limena posuda za nošenje mlijeka', *sakët* 'vrećica', *štânat* 'ograda na stubištu i terasi', *švëre* 'kazaljke na satu', *cûf* 'pramen kose brižno počešljan', *marmontîna* 'veliki vuneni šal', *odît'a* 'odijelo'.

Riječi vezane za rad škripskih težaka: *câblö* 'stablo', *mrtîla* 'bosiljak', *špuntîn* 'vino koje se počelo kiseliti', *garîful* 'karanfil', *fôša* 'jama', *bûšak* 'grmlje', *čësmîna* 'vrsta drveta', *karafîn* 'najfinije maslinovo ulje', *črčôjâk* 'cvrčak', *karjôla* 'kolica koja vuku nosači', *pošôda* 'posuđe', *mêndula* 'bajame', *pêršika* 'breskva', *prmâlîće* 'proljeće', *rûsula* 'ruža', *jôrka* 'mala rupica', *filošëra* 'vrsta zarazne bolesti na lozi',

tūstīce 'sočne masline', *cikvantīn* 'vrsta kukuruza', *fermentūn* 'kukuruz', *čepřc* 'čempres', *hānula* 'navlaka kojom se štite nogavice hlača pri kopanju', *intrôda* 'prihod od poljoprivrede', *jērula* 'gomilica u kojoj je posađena voćka ili loza', *karatîl* 'bačva', *trajîna* 'špag', *sūšīca* 'suhi maslinov plod', *žufrôn* 'šafran'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *batištêra* 'krstionica', *kopošônt* 'groblje', *incêsi* 'kađenja tamjanom u crkvi', *dîdina* 'pjesma koja se u crkvi pjeva da padne kiša', *funerôl* 'sprovod', *blôjdon* 'blagdan', *crîkva* 'crkva', *kanpanêl* 'zvonik', *katafâlat* 'naprava na kojoj stoji mrtvački sanduk', *matrimônij* 'ženidba', *cîrka* 'vrsta molitve', *evanjêlje* 'evangelije', *pûplit* 'govornica u crkvi', *funcjûn* 'crkveni obred', *kanpanôra* 'zvonar', *žežin* 'posni dan', *oficij* 'molitvenik, ured', *ðštija* 'hostija', *pašjûn* 'muka Isusova', *pokopône* 'ukop umrlog', *Uzmà* 'Uskrs', *znâmenovat* 'prekrstiti se', *matutîna* 'rana jutarnja misa', *vazmèni* 'uskršnji'.

Ostale škripske riječi: *hâjot* 'mariti', *dîd* 'djed', *alêgrîja* 'veselje, raspoloženje', *diretûr* 'direktor', *adèsô* 'sada', *altrokê* 'a kamoli', *jëpet* 'opet', *fundât* 'atalog', *bacêlât* 'mariti', *dònapoko* 'napokon', *baraškôda* 'svađa, tučnjava', *kûrît* 'brzo hodati, ići', *slišno* 'slično', *belêca* 'ljepota', *jêmât* 'imati', *lunbrelîn* 'mali kišobran', *beštimadûr* 'onaj koji psuje', *jâzîk* 'jezik', *nažûntât* 'nadodati', *grëzo* 'nedotjerano', *ëstra* 'izvanredno', *kapricjât* 'inatiti se', *nôndë* 'ondje', *bjônda* 'plavuša', *câkli* 'lagano svijetlito', *burinët* 'lagana bura', *ïspr* 'ispred', *göbov* 'grbav', *jirôvât* 'kretati se naokolo', *lâšne* 'lakše', *jûski* 'ljudski', *cicêj* 'velika žega, vrućina', *gustat* 'koštati', *cêra* 'izgled lica', *ižbina* 'hrana', *sakrêt* 'potajno', *grëc* 'gutljaj', *jâval* 'đavao', *lanpjûn* 'vrsta svjetiljke', *krešît* 'porasti', *superbâča* 'ohola', *cîrit* 'smijati se', *côta* 'šepava', *kûntra* 'protiv', *prvîdon* 'ponedjeljak', *t'ât'a* 'otac', *vâzda* 'uvijek', *ujôt* 'uhvatiti', *ïnakje* 'inače', *studjênt* 'student', *pasôni* 'prošli', *deškôrš* 'razgovor', *japjèničar* 'onaj koji pravi vapno', *lunbardât* 'udarati', *prôjât* 'pričati', *meštròvica* 'učiteljica', *iškât* 'tražiti', *mûžika* 'glazba', *deštrigât* 'uništiti', *nînder* 'nigdje', *nindér* 'negdje', *kontrêstât* 'prepirati se', *sušûr* 'žamor', *kônti* 'računi', *obadôvât* 'slušati', *otêl* 'hotel', *kurjozâča* 'znatiželjna osoba', *lâgje* 'lakše', *skûla* 'škola', *plëskot* 'pljeskati', *štrûmènat* 'instrument', *makinôr* 'radnik u uljari', *butât* 'metnuti', *spëšo* 'često', *čorî* 'magija', *namûš'tât* 'namirisati se', *ðbo* 'o', *pâran* 'gospodin', *dažít* 'kišit', *parôna* 'gospoda', *suprêstât* 'suprotstaviti se', *pržûn* 'zatvor', *kanet'ôl* 'dalekozor', *berekîn* 'lukavac', *kaligêr* 'postolar', *hlupiit* 'želiti', *impjegôt* 'činovnik', *pröpja* 'osobito', *kartulîna* 'dopisnica', *jelôž* 'ljubomoran', *kantadûr* 'pjevač', *špareñât* 'štedjeti', *letrât* 'fotografija', *škôj* 'otok', *poteštôt* 'općinski načelnik', *prônto* 'spremno', *škôda* 'šteta', *tôlic* 'malo prije', *tokât* 'trebatи', *škuribônda* 'zamračena strana', *užônca* 'običaj'.

4. 6. 4. Leksičke razlike u govorima Dola, Postira i Škripa i prikupljeni romanizmi

Zbog geografske blizine navedenih triju naselja može se pretpostaviti da je njihov govor vrlo sličan, pa skoro i identičan, a pritom uvijek postoje neke razlike i specifičnosti koje su tipične za svako mjesto. Mještani navode pojedine razlike u govorima Dola, Postira i Škripa, a radi jasnoće i preglednosti iskazane riječi uvrštene su u tablicu.

Riječi svojstvene Doljanima:	Riječi svojstvene Postiranima:	Riječi svojstvene Škripljanima:	Značenja riječi:
<i>trkmōr</i>	<i>rampīn</i>	<i>trkmōr</i>	'trokuka za vjedra iz zdenca'
<i>kosōr</i>	<i>drāčasik</i>	<i>drāčesik</i>	'vrsta alata za sječu'
<i>kavrjōrga</i>	<i>šušīca</i>	<i>šušīca</i>	'tanji kolac kao potporanj'
<i>koprīva</i>	<i>koštīla, pelegrīnka</i>	<i>koprīva</i>	'koprivić, košćela'
<i>pīhūja</i>	<i>pehūja</i>	<i>plihūja</i>	'škrta oskudna zemlja'
<i>tuôrta</i>	<i>tôrta</i>	<i>tuôrta</i>	'torta'
<i>grēmō ù goru</i>	<i>grēmō ù poje</i>	<i>grēmō ù poje</i>	'idemo u polje'
<i>zvonī mu je mrtvāčki zvōn</i>	<i>zvonīla je aŋgunīja</i>	<i>angūnīja</i>	'zvonjava mrtvačkog zvona'
<i>maškīn</i>	<i>mašklīn</i>	<i>maškīn</i>	'trnokop'
<i>zôdńa</i>	<i>zôrńa</i>	<i>zôdńa</i>	'zadnja'
<i>bokūn</i>	<i>bokūn</i>	<i>bokūn</i>	'komadić'
<i>pūno/majkō</i>	<i>pūno/majkō</i>	<i>majkō</i>	'mnogo'
<i>lampjūn</i>	<i>lampjūn</i>	<i>lanpjūn</i>	'petrolejka'
<i>pûlpit</i>	<i>pûlpit</i>	<i>pûplit</i>	'govornica u crkvi'
<i>rot'îne</i>	<i>rot'îne</i>	<i>ret'îne</i>	'naušnice'

<i>sumprešat</i>	<i>sumprešat</i>	<i>suprešāt</i>	'peglati'
<i>dobòto</i>	<i>dobòto</i>	<i>debòto</i>	'skoro'
<i>diškôrš</i>	<i>diškôrš</i>	<i>deškôrš</i>	'razgovor'
<i>batisit'</i>	<i>batisit'</i>	<i>batīstīt'</i>	'udubljenje na dnu studenca'
<i>pāpē</i>	<i>pāpē/pōpē</i>	<i>t'āt'a</i>	'otac'

Na terenu su prikupljeni i romanizmi koji svjedoče o utjecaju venecijanskoga dijalekta na govor mještana. Najstarija dolska rečenica koja se sačuvala kao romanizam glasi: *Čà me t'apāla tramajôla*. 'Kako me je uhvatila velika nevolja.'. Od ostalih romanizama izdvajaju se: *dežgrācija* 'nevaljana žena', *čo parlatâš* 'što mnogo i rado govoriš', *zìja* 'majčina sestra', *takujîn/portafôj* 'novčanik', *kalcèta* 'duga čarapa', *pulicjòt* 'redar', *arivât* 'stići', *kantât* 'pjevati', *bikôr* 'mesar', *dûrât* 'trajati', *lancûn* 'plahta', *tinêl* 'dnevni boravak', *koltrîna* 'zavjesa', *vëšta* 'haljina', *intimèla* 'jastučnica', *škâtula* 'kutija', *tavajôl* 'ubrus', *verdûra* 'povrće', *škrivôn* 'pisar', *bruškîn* 'četka', *t'ikulôta* 'čokolada', *bjankarija* 'rublje', *'armerûn* 'ormar', *kondùt* 'toalet', *tejôtar* 'kazalište', *lanpjûn* 'petrolejka', *baldakîn* 'baldahin', *'šufištika* 'pedantna žena', *penšjûn* 'mirovina', *marangûn* 'drvodjelac', *švôra* 'časna sestra'.

5. ZAKLJUČAK

Mjesni govor Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu čakavskoga narječja. Najarhaičniji su govor u unutrašnjosti otoka, a takvo je upravo naselje Škrip koje se kao prvo formiralo na ovim prostorima. Stanovnici tih mjesta u prošlim stoljećima nisu bili pod utjecajem dodira s kopnom i zato je tamošnji govor ostao najkonzervativniji. Prema provedenim istraživanjima većina mjesta u zapadnoj unutrašnjosti je tipično čakavska, mjesto Sumartin je jedino štokavsko naselje, tri istočna naselja su čakavsko-štokavska dok su dva zapadna primorska mjesta Milna i Sutivan cakavska. Od zapada prema istoku otoka prave čakavske odlike govora sve više opadaju zbog doseljavanja ljudi s kopna na otok.

Na razvoj dijalekta na otoku utjecao je slijed povijesnih zbivanja od 15. do 20. stoljeća. Prva su mjesta na otoku formirana u unutrašnjosti zbog čestih gusarskih napada te boljih uvjeta za život i poljodjelstvo. Na takav su način nastala mjesta Škrip i Dol, dok su Postira nastala u 16. stoljeću dolaskom Doljana na obalu. Nakon toga slijede dva stoljeća turskih osvajanja kada većina stanovništva sa susjednoga kopna pribjegava na otok te se miješa s domaćim starosjediocima ili osniva novo naselje kao što je to današnji Sumartin. Ipak su najdugovječniji osvajači ovoga prostora bili Mlečani koji su u jezik donijeli cakavizam i brojne romanizme. Velik broj ljudi odlazi s otoka u 20. stoljeću u potrazi za boljim životom čemu je pridonijela i bolest vinove loze. Sliku čakavskoga govora mijenja i gospodarski napredak koji pridonosi boljoj komunikaciji između ljudi. Svaki je dijalekt poseban i on kao takav nije propisan normama i pravilima već podliježe različitim utjecajima.

Bračka čakavska riječ prepoznatljiva je među otočanima i dalje se čuje usprkos sve većoj dominaciji i utjecaju komunikacije na standardnom jeziku. Pjesnik Ive Marković Kora naglašavao je da čakavska riječ ne smije izblijedjeti i nestati s vremenom. Nestajanjem sadržaja iz života mjesnoga govora te smanjenjem stanovnika na otoku leksik gubi svoju starinu. Stoljetna forma života u govorima težaka, stočara, mornara i kamenoklesara baladno je i dijalektalno opjevana. Autentičnim stihovima otočni život opjevan je i u pjesništvu Stjepana Pulišelića te Joze Škarića. Iščitavanjem njihove poezije otkriva se izvorni govor bračkih težaka i njihovog mukotrpog življenja na ovim prostorima. Stariji govornici duboko su vezani uz svoje korijene i stoga su najbolji odabir prilikom terenskog istraživanja. Mišljenje je to istraživača Mate Hraste i Petra Šimunovića koji su tvrdili da se Bračani lako prilagođavaju svakome govorniku i da je Brač pod većim utjecajem govora iz Splita i okolice negoli što su to Hvar i Vis.

Rezultati istraživanja čakavskih govora u naseljima koja se nalaze geografski u neposrednoj blizini dokazuju da ne postoje velike razlike i odstupanja među njima. Najčešće su vokalske odlike slobodna distribucija vokala, zatvaranje dugih vokala /a/, /e/ i /o/ ili diftongacija u starom naselju Škrip

kao i nepromijenjenost vokala /i/ te /u/. Od ostalih vokalskih promjena izdvajamo da je odraz praslavenskog jata ikavski uz rijetke stalne ekavizme, isti je odraz stražnjega nazala i slogotvornoga sonanta // jer redovito daju u, slogotvorni sonant /r/ je uvijek kratak te može biti naglašen ili nenaglašen, prednji nazal /e/ obično prelazi u vokal /e/ osim u primjeru riječi *jazik* gdje prelazi u vokal /a/. Dodavanje vokala primjetno je kod zamjenica, priloga i prijedloga, a ispadanje vokala pojavljuje se na svim pozicijama u riječi, osobito u glagolskom prilogu sadašnjem, infinitivnom dočetku, imperativnim oblicima te zamjenicama i prilozima.

Konsonantske su odlike nepostojanje fonema /ž/, na mjestu kojega se redovito nalazi /ž/, odraz praslavenskoga *d' u /j/, dobro razlikovanje /č/ i /t/, šćakavizam, raznoliki odraz završnoga //, nedosljedno čuvanje početne suglasničke skupine *čr, provođenje metateze u slijedu *wbs (odnosno vs- u sv-) osim rijetkih iznimaka te rotacizam. Ostale jezične crte koje su potvrđene u analiziranim govorima su delateralizacija tj. prijelaz // u /j/, depalatalizacija s gubitkom fonema /ń/, redoviti prijelaz završnoga -m u -n u nastavcima i nepromjenjivim riječima, obilje pojednostavnjivanja suglasničkih skupina te postojanost fonema /f/ i /h/.

Klasičan tronaglasni čakavski sustav sastoji se od tri akcenta, to su kratkosilazni, dugosilazni te akut. Distribucija akcenta je slobodna, a duljine se mogu ostvarivati pred svim akcentima, a pritom u jednoj riječi može stajati samo jedna duljina. Često je pomicanje kratkosilaznog akcenta i akuta na proklitiku u tipičnim primjerima (*nā nebo, öl zlota, ü zoru / nō te, zō me*). Dugosilazni akcent najviše je vidljiv u jednosložnim riječima (*nōt', ūje, ūra*), akut ima najveću zastupljenost, dok kratkosilazni akcent na vokalu a može stajati samo u jedinome ili završnome slogu u riječi (*spät, šumprešät*). Akut je dobiven i duljenjem kratkosilaznog akcenta ã > ã (*jāma, brāta, krepãla*).

Čakavska morfologija pokazuje jaku arhaičnost. Neke od tipičnih odlika imenica muškoga roda su kratka množina jednosložnih imenica, tri nastavka za G. množine (-ø, -ov, -ih), izjednačenost D., L. i I. množine i proširenje osnove sufiksom -ot u muškim imenima tipa *Ívota*. Čest je prijeglas u I. jednine imenica muškoga i srednjega roda. Imenice ženskoga roda također imaju sinkretizam u D., L. i I. množine, a u I. jednine dobivaju nastavak -on. Najvažnija morfološka čakavska osobina je ta da postoje posebni kondicionalni oblici pomoćnoga glagola *biti*, aorist nije zastavljen, dok je imperfekt rijedak, nastavak -du tipičan je za glagole u prezentu u 3. licu množine, ostali glagolski oblici su u uporabi.

Iako sintaksa nije mnogo proučena uočljivo je da je red riječi u rečenici slobodan. Govornici samovoljno izostavljaju riječi u rečenici jer se može dosta toga razumjeti iz konteksta i mimike. Postoje razne kalkirane konstrukcije preuzete iz talijanskoga jezika (sintagme prijedloga *od* + G. te *za* + *infinitiv*), izostavljanje čestice *li* u upitnim rečenicama, položaj enklitika na početku riječi, A. se rabi uz

glagole kretanja i mirovanja te se u I. sredstva nedosljedno koristi prijedlog *s* ili *sa* jer može i izostati, dok je kod društva redovito u uporabi.

Sakupljen je bogati leksički fond starijih ispitanika koji potvrđuju provedenu jezičnu analizu. Iščitavanjem povijesnoga dijela literature te iz ispitivanja izvornih govornika na terenu vidljiv je snažan romanski utjecaj u analiziranim braćkim govorima.

SAŽETAK

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Povijesni slijed događaja na otoku Braču kroz stoljeća utjecao je na formiranje bračkih mjesnih govora. Mjesni govori stanovnika Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu čakavskoga narječja. Građa za istraživanje prikupljena je terenskim istraživanjem, tj. intervjuiranjem izvornih pretežno starijih govornika. Analiza se sastoji od obrade fonologije, morfologije, sintakse te leksika. Uz građu prikupljenu u razgovoru s ispitanicima, korištene su i dijalektalne zbirke književnika koje su ispisane postirskim i škripskim govorom. Rezultati istraživanja pokazuju kako se govori Dola, Postira i Škripa koji su geografski bliski ne razlikuju mnogo. Značajne vokalske karakteristike su zatvaranje dugih vokala ili diftonoški izgovor u starom naselju Škip, odraz prednjega nazala /e/ s prijelazom u vokal /e/ ili /a/ iza *j* u primjeru *jazik*, podudarnost odraza stražnjega nazala /o/ i slogotvornoga /l/ koji daju /u/. Neke od konsonantskih karakteristika su izostanak zvučnog afrikata /č/, čuvanje fonema /h/ i /f/ te brojna pojednostavnjivanja suglasničkih skupina. U morfologiji govora Dola, Škripa i Postira izdvaja se čuvanje posebnih oblika pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala, izjednačenost nastavaka u D., L. i I. množine te formiranje G. množine s trima nastavcima (-ø, -ov, -ih). Sačuvan je tronaglasni akcenatski sustav i slobodna je distribucija svih triju naglasaka. U sintaksi su česte kalkirane konstrukcije, a u leksiku brojni romanizmi.

Ključne riječi: otok Brač, naselja Postira, Škip i Dol, južnočakavski dijalekt, fonologija, morfologija, sintaksa, leksik.

SUMMARY

Local dialects of Dol, Postira and Škrip on the island of Brač

The historical sequence of events on the island of Brač over the centuries has influenced the formation of Brač's local dialects. The local dialects of the inhabitants of Dol, Postira and Škrip belong to the South Chakavian dialect of the Chakavian group of dialects. The research material was collected through field research by interviewing native, mostly older speakers. The analysis consists of processing phonology, morphology, syntax and lexicon. In addition to the material collected during the conversation with the examinees, dialectal collections of writers written in dialects of Postira and Škrip were also used. The results of the research show that the dialects of Dol, Postira and Škrip, which are geographically close, do not differ much. Significant vocal and consonant features are the closure of long vocals or diphthongal pronunciation in the old settlement Škrip, the reflection of the anterior nasal /e/ with the transition to the vowel /e/ or /a/ behind *j* in the word *jazik*, the coincidence of the posterior nasal /o/ and the syllabic /l/ which give /u/. Some of the consonant features are the absence of the affricate sound /č/, the preservation of the phonemes /h/ and /f/ and numerous simplifications of consonant groups. The morphology of dialects from Dol, Škrip and Postira retained with special forms of the auxiliary verb to be for the formation of conditionals, the uniformity of suffixes in D., L. and I. plural and the special formation of G. plural with three suffixes (-ø, -ov, -ih). The three-accent system has been preserved and the distribution of all three accents is optional. Calculated constructions are common in syntax and numerous romanisms in lexicon.

Key words: Brač island, settlements Postira, Škrip and Dol, South Chakavian dialect, phonology, morphology, syntax, lexicon.

LITERATURA

- Alujević Jukić, Marijana, Vladislavić, Erna. 2011. Romanizmi u bračkom čakavskom pjesništvu Stjepana Pulišelića. *Časopis za hrvatske studije* 7. 329-344.
- Arnerić, Josip. 1981. Sjećanje na moje rodno mjesto. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 9-11.
- Finka, Božidar. 1971. Čakavsko narječe. *Čakavska rič* 1. 11-71.
- Finka, Božidar. 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 5-77.
- Galović, Filip. 2013. Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču. *Fluminensia* 25/1. 181-198.
- Galović, Filip. 2016. Stjepan Pulišelić i Glôs sa škrôp. *Čakavska rič* XLIV/1-2. 141-176.
- Hraste, Mate. 1940. Čakavski dijalekt ostrva Brača. *Srpski dijalektološki zbornik* 10. 3-66.
- Jelinčić, Joško. 2019. Izvanjsko štovanje Fijere Gospe ol Kormena. *Karmel* XVII/-3. 23-27.
- Jutronić, Andre. 1940. Bračka naselja i podrijetlo njegovog stanovništva. *Brački zbornik* 1. Društvo Bračana. Split. 8-17.
- Lisac, Josip 2004. Čakavština kao narječe i u hrvatskoj književnosti. *Čakavska rič* XXXII/1. 5-11.
- Lisac, Josip. 2000. Hrvatski lingvist Mate Hraste u povodu 30. obljetnice smrti. *Čakavska rič* XXVIII/1. 2. 49-55.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječe*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Lisac, Josip. 2009. Južnočakavski dijalekt i njegov leksik. *Croatica et Slavica Iadertina*. V. 79-85.
- Mihaljević, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika – 1. dio „Uvod i Fonologija“*. Školska knjiga. Zagreb.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječe: fonologija*. Školska knjiga. Zagreb.
- Mønnesland, Svein. 2011. Vladimir Nazor kao dalmatinski pisac. *Časopis za hrvatske studije* 7. 131-140.
- Ostoja, Ivo. 2006. *Ja sam otok (o 130. obljetnici rođenja Vladimira Nazora)*. Ji B d.o.o. Zagreb.

- Pulišelić, Stjepan. 1973. *Glôs sa škrôp*. Vlastita naklada. Zagreb.
- Pulišelić, Stjepan. 1977. *Kripno zemja*. Čakavski sabor. Zagreb.
- Pulišelić, Stjepan. 1981. *Odića mojega krša*. Poljoprivredna zadruga. Postira.
- Pulišelić, Stjepan. 2010. *Festival čakavske riči „Štefe Pulišelić“*. Narodna knjižnica u Supetru. Turistička zajednica grada Supetra.
- Režić, Ksenija. 1980/1981. Pregled čakavskog narječja. *Filologija* 10. 259-262.
- Sujoldžić, Anita, Finka, Božidar, Šimunović, Petar, Rudan, Pavao. 1988. Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja. *Rasprave Zavoda za jezik* 14. 163-184.
- Šantić, Joško. 1981. Povijest postirske župe. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 17-28.
- Šimunović, Petar. 1972. Toponimija na prvim katastarskim listovima u XIX stoljeću. *Toponimija otoka Brača: Brački zbornik* 10. 111-141. Ur. Jutrović, Andre. Skupština općine Brač. Supetar.
- Šimunović, Petar. 1977. Čakavština srednjodalmatinskih otoka. *Čakavska rič* 1. 5-63.
- Šimunović, Petar. 1981. Postirska zemljopisna imena. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 263-267.
- Šimunović, Petar. 1987. *Brač, vodič po otoku*. Turistkomerc. Zagreb.
- Šimunović, Petar. 1997. Ogled jezičnih osobina bračke čakavštine. *Narodna umjetnost* 11/12. 497-518.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Brevijar. Supetar.
- Šimunović, Petar. 2011. *Čakavska čitanka*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Škarić, Jozo. 2007. *Postirske slike: pjesme*. Naklada Bošković. Split.
- Vlahović, Darko. 2005. *Postira - Hrvatska u malom*. Ogranak Matice hrvatske. Split.
- Vranić, Silvana. 2007. Novi čakavski libar. *Fluminensia* 19/2. 97-129.
- Vuković, Siniša. 2001. Postirska čekavica. *Čakavska rič* XXIX/2. 149-151.

PRILOG

Stôre dolskê priče težaka, klesara, pomoraca i domaćica

Staro naselje Dol danas je najviše poznato po svojoj gastronomiji, vrijednim ljudima koji ovdje obitavaju kao i po bogatstvu prirodne, kulturne i spomeničke baštine. Ono je izgrađeno na *hrapat'ūši*, specifičnom bračkom kamenu kojega ovdje ima u izobilju. Dolske domaćice kopirale su izgled ovog kamena i tako napravile poznatu dolsku tortu *hrapat'ūšu*.

Prilikom posjeta jedne dolske mještanke po imenu Zdravka Matulić Sunčica (68) doznajemo pregršt dolskih riječi vezanih uz način življenja u starim vremenima. Priče svjedoče o teškom životu težaka, klesara, pomoraca kao i dolskih domaćica u kućanstvima. Neke priče govore i o mukotrpnom radu nekadašnjih pralja i spremaćica hrane koje su obavljale i niz ostalih kućanskih poslova poput pranja drvenih podova, spremanja dote, vezanja i pletenja. Dolske žene nisu odlazile u polje, već su se doma brinule o kućanstvu, a navečer su uvijek iščekivale svoje muževe s pripremljenom hranom. Ljudi su svetkovali nedjelju kao dan Gospodnji pa se ovdje mogu pronaći mnoge stare riječi vezane uz crkvu, blagoslov kuća, pokapanje mrtvih i odavanje počasti preminulima. Pronađene su i riječi vezane uz život ribara i pomoraca, a one će biti uvrštene u leksičke osobitosti. More je predstavljalo jedinu poveznicu s ostalim svijetom, a najviše s Italijom što je utjecalo na pojavu brojnih romanizama u govoru otočana. Zanimljive su i priče o međusobnim odnosima Doljana, Postirana i Škripljana kao i kletve tadašnjih žena.

Dolski težaci obrađivali su zemlju i užgajali domaće životinje: „*Břdo za pō u pōje se zvōlo montāňa. A grēš u montāňu? – govorila je māma. Třgolo se lōzje i na końě bì mōj otāc dově kōcu, okrûglu pōsudu od drīva u kojū se bâcīvo mäst, a bâton se peštâlo grôzje. Da se otāc ne müči pùno bâton peštât grôzje, mi bì peštâli s golìn nogämin. A dòma su jemâli i okrûgli kalùp na dâske tûran s kojñ bì se štrukovâlo grôzje. Za tovâra i końè su govorili da su bëštije. Otâc je jëmo mîhe u kojê je prevozî grôzje do dòma sa bëštijama. Sa šešulon bì bì sputõvo mîhe i dobrö ih zavêzo. Grêmo u pōje, ajde làša pašâre. Íspri pasà, kut'ina, pōjo mi je zêc. Napřtin mûla ili tovâra drvîma. Mëni otâc cíli živôt je brôdrvâ. Ondâ je übra jednù kavrjôrgu, a Postîrani rëcedu šošîca, i kâd je přtidrvâ na tovâra ondâ je duperô kavrjôrgu na kojû je stivõvodrvâ i ondâ ih zavêza i gonî je dòma.*“.

Težak i mukotrpan posao dolskih domaćica predstavljalo je pranje robe jer se voda skupljala u *gustîrnama*, a roba se prala na poseban način u *kotlénki*, okruglom loncu od *rôma*: „*U kotlénki bì se teplila vodâ za lušijât röbu. Svâku petnâjst dôn ženê bì lušijâle röbu jer nî bîlo vodë. Röbu bì se stivôlo u jedôn maštûl i odozgôra bì se stâvi jedôn pokrivõč i stâvilo bì se lûgâ. Nâkon têga se iz kotlénke vâdila vrût'o vodâ. To svê bì se topilo jedôn dôn, a ondâ iza têga se prôla röba na dřvenu dâsku. Na krâju se röba režentovâla ù more.*“.

Za pripremanje dote dolske žene koristile su *baūl*, starinsku škrinju u kojoj je stajala dota i lijepa roba, ručno izrađena *bjankarija*. Sljedeća priča vjerno preslikava težak život dolskih domaćica u starim vremenima: „*U baūl se stavije bjankarija, a isto tāko i u komō, komōdu sa škafētim. Trī dīla Dolā nī ni jemālo tinēla. U tinēl je bī šofō dī se sedilo, komōda od izrezbārenog drīva, katrīde i veltrīne. Na stolū su bīli kandilīri, fine izrezbōrene štērike kojē se stāve na stōl kād se jī. Svitlo kojē je bīlo ondā je lampijūn, unūtra je bī petrōl, tūba je bīla od caklā, a u nōj je bī pavēr, kömad konopā kojī se nasūko. Prī lampijūna je bī lumīn kojī se duperō u crīkvu kād je nikōr ümro. Na Vēli pētak su se isto pōlili lumīni. Lumīn je škātula sa māslinovin ūjen i polōženin pavēron kojī je sisō ūje. Jō san na lampijūn učīla, jō nīsōn jemāla lētrike ni vodē kād san hodīla u škōlu. Nī bīlo ni frižidēra nēgo somo komīn kād san bīla mōla i pōsli je dōšo jedōn špāher. Māma me poslāla od četrnājst gödin u fābriku rōdit i prvū plōt'u čē san zarōdila jō san kūpila špāher i frižidēr. Māma bī kūpila bokūn mēsa u susīda kojī je bī mēsor. Ondā je stāvila mēso za dvō dōna u frižidēr pa ga je tīla parit'at. Biš t'ā, net'u ti ga jīst! – gororī bī otāc. Ôn je frižidēr zvō kolovōj, tō ti je ko mōli potōk kojī je hodī ūzmeju kūt' dī je cīdila stōro vodā i svē nō če nevajō. Ôn je frižidēr zvō kolovōj jer mu tō nī dohodīlo ū glovu. Dōšo mēni otāc dōli u kužīnu u konōbu da ga ostrīzen. Gororī ôn mēni da če vo smrdī, a jō kūhola jūhu na plīn. Ugōs to, net'eš tī mēni kūhot na gās! Ôn je zvō plīn gās. Jō tī ga net'u jīst če tī mēni skūhoš na gās! Cīli je živōt brōdrvā i prodōvo zatō je tāko mīsli. Ženē su morāle fregāt pōd nā ruke jer t'e dōt' blagoslīvjāt kūt'e škropīnoci. Nōjlīpja kuvērta, bīla ili pozlōt'ena s cīpkon, bī se sōmo izvādila kāl dōjdu škropīnci ili likōr.“.*

Zanimljiva je i jedna priča o groblju koje se zvalo *kopošānat*. Mještani smatraju da je *katafālag* najstarija riječ na Braču, a ona je značila postolje na kojem je bio položen lijes ili *kasīl*: „*Kād ūjutros zvonī u crīkvu Ôve Marija, tō tī je znāk ūvik od pāmtivijeka jer crīkva ūjutro zvonī u šēst ūri. To Ôve Marija od starinē naviještīje glōs Bōžji. Bīli bī cūre i mlađīći ūšli vōnka na bāle balāt i ondā bī bīli māma i otāc rēkli: - Šdi vōnka u oštarīju, ali da si dōšo pēt minūti prī Ôve Marije dōma ūnače gotōvo. A Ôve Marija ūvi zvonī u dēvet ūri nāvečer, ūjutro u šēst i u pōdne.*“.

Na Veliku srijedu bi se u crkvu donosila izrezbarena šiba, u narječju *barabōn* kojom bi se udaralo po podu, a ona je time podsjećala na Isusovu muku: „*Na Vēlu srīdu u Dōl bī se ūibama tūklo po tlehū.*“.

Još je ljepše kada se za jednim stolom okupi nekolicina ljudi pa nastane priča još više zanimljiva. Tako su Jakša (27) i Zoran Gospodnetić (52) te Stanko Matulić (71) prepričali jednu nezgodu o čovjeku po imenu Pāvē Rūsak Tōrbica: „*Pāvē je bī rēko bīlo bōje da ste zvōli marangūna. A bī je u mīstu jedōn Pāvē, zvōli smo ga Pāvē Rūsak, i nāko bī je smīšon čovīk. Vāmo bī je jedōn dvōr povīše u vřh mīsta, jūdi su bīli nō ūvi u svāđi. Tō je bīlo dvī famēje kojē su ūtvīle tōte. Ūvi je bīlo barabōna, bīli bī zagūžvoli bezveze. Üglavnon, jedōn pūt je jedōn dōšo iz Nēmačke od tē famēje, i vī gorī gūžvodu, vīču, kletū, Bōže*

tè sačūvoj! A vî t'apô jèdnu plòču i ozdôla ùlazna vrôta „bròm“ i caklò ödma odletìlo na drûgu bôndu, bìš t'â. Tô se čùlo vè po mìstu, a vî fôlà Bògu ödma zvôli polîciju. Nòrmalna stvôr da je polîcija bîla svâku môlo. Stîže polîcija, a vî Pâvë bî je tâmo na ložûr îspo koprîve sedî. Dolàzi polîcija i pîta da dî stojí Ōstoja Frâne Žîze? A bîlo je böje da ste dovêli marangûna! – govorî Pâvë. “.

U nîhovoj svît'i još ìma úja, u rûkan fôrce, a u glôvi pâmeti!

Dvojica starih postirskih junaka po imenima Jure Šantić Prepedalo (93) i Ivo Cvitanić Vragadinac (87) ovoga su Božića napravili u crkvi Isusovu štalicu, mali kameni *Betlém* koji su stavili u otočku bunju. Bunja je inače poljska kućica kružnoga tlocrta sa stožastom kupolom, napravljena od kamena bez veziva. Ona je u starim vremenima ljudima služila kao sklonište od kiše i ljetnih vrućina, ali težaci su u njoj znali i prespavati posebno kad bi bilo vrijeme *jemâtve* odnosno berbe grožđa. Na ulazu bunje umjesto vrata bio je postavljen *samôr* od konja ili magarca. Ovi majstori pravi su zanatlje vrijedni poštovanja i divljenja, a njihovo će djelo nestati kada njih više ne bude.

„Mögli bî se okldit da su Jûr  i Ivo n jstar ji j sli ari ov ga Bo it'a na c loj bal ti zem jskoj! Kog d v di takv  k t'icu, n  viruje kak   na stoj , a stoj  v kovima. D nili su r zli ite v ste st n  iz postirskih konf nh i im na, jedn  tr  kub ka k mena. Posili su na ban t'e i pol ko su kl sali i sl gali k men, a s n ma je manov lilo jo  15-ak ml jih. Uz j slicu su post vili i pj ver, kam ni n plov na koj mu se sk p la vod , i jedn  k menicu koj  gl mi gust rn, a dalmat nski ambij nt za in li su m slina i  empr s.“

Ovi majstori svog znata osim gradnje bili su i težaci. Za njihov život glasilo je pravilo da se gradi ljeti, a po zimi odlazi u polje: „*Us dija san jo   et risto, p tsto m slin, po  mamo loz , sm kve, dv sta v sa , k vije, mandar ne.*“.

Barba Jure ima dobro pamćenje te se detaljno prisjeća i božićnog slavlja u davnim vremenima: „*A kak  je k   mo i m ga. N je se obilov lo. N je sv k  mo ni bakal r za B d nak, ali na Bo it' obavezne su b le pr sur te, s ve sm kve... B lo n  s je u k t'i i po petn jst, sp valo se na sv  str ne, i u  ufit .  slji b  na p not'ku, ali ne u p n t'a k  dan s, neg  b  u t  u ru p cela sl vit zv na, a m sa je b la u dv   re p  p n t'i, pa sv   ujutro do v dila. St re j slicu u cr kvi b le su s fig rama od k rte, a p slin sm  nab vili pr ve.  vik san vol  Betl me  in t, jo  i dan s u n šemu dv ru ga  in m  u jedn j k t'ici s v likin fig ran.*“.

A barba Ivo dodaje: „*N san p no b n a u in ja, ali k men mi n je str n. Uz t  p je san dr  : dv  ijade l z,  et ri st tine m slina, sv  dr go. I ov  g dine san ubr  dv  t ne i dv sta k li m slin s m i d ma*

dòveja tràktorom, plus šta smo vïkendon cîla famèja brâli, a osandesët i sèdan san napùnija ovë sèdmice.“.

Ove priče ispričane su postirskim govorm, ali se u njima vidi i utjecaj dodira s obližnjim kopnom. Cijeli događaj gradnje jaslica u crkvi svetog Ivana Krstitelja bio je i medijski popraćen.

Priča stôrega rîbara Ivica

Postirski mještanin Ivica Marović Mûse (57) cijeli svoj životni vijek proveo je na brodu i dobro se sjeća jedne nezgode kada ih je zahvatilo nevrijeme, a ribari su jedva izvukli živu glavu: „*Svîtlili smo dëset mîj vônka Premôde. Bîlo je bonâca i išli smo zapâsot. Izôšo je mîsec i bôcila je bûra i bîlo je dîž në daj. Topili smo se i dîzali smo mrižu i ondâ smo dîgli mrižu. Jô san bî u gajetu i glêdo san brôd; sâd ga viðiš – sâd ga ne viðiš. Bîlo je ökolo trî, četûri brodâ, svî su dôšli pomòć, ali nîkor nî mògo dôt' blîzu. Ondâ smo nâkon dvî, trî ûre mûke izvôdili mrižu, nikakò se skûpili i pôrtili pud Morâta. Bîli smo t'apâli sèdan tõn rîbe, nîsmo ni dèka ukrcâli na brôd jer se nî mögla izvôdit rîba na brôd kolîko je bîlo slâbo vrîme. Ondâ smo dôšli u mulâc, vêzali se i išli lêt' i ondâ smo sùtra lavurâli če smo bîli iznerêdili po bròdu, ali tô se ne dâ tâko lakò zaborâvit. Nôs je t'apâlo slâbo vrîme i jedvâ smo iškapulâli žîvu glôvu.*“.

Priče jednê postîrske nòne Frâjke

Nôna Frâjka Vidas (87) sjeća se svog teškog života od najranijeg djetinjstva pa sve do danas. Naučila je živjeti u teškim životnim uvjetima, ali usprkos tome ljudi su cijenili ono što su imali i bili su pošteni. Slikovito opisuje kako su živjeli od polja i zdrave hrane:

„*Jemâli smo pôje, zvô se Dunôj. Tâmo smo jemâli pûno prâsok, smôkov i grôzja jer tôte je bî vînograd od grôzja i lôz. Po smo hodîli ūvik brât jer nîsmo jemâli čô jîst. Tô nôs je i spašîvalo, tô vot'ë. Tô je bî dolâc da se sôdi tôte lozâ i da se grôzje tîrga i da se činî vînò. Tô je bîlo na Dunôj blîzu Postîr. Ūvik smo hodîli kâl nan je bîla potrîba, s otîn smo žîvili i ol têga smo jîli.*“

„*Jemâli smo i drûgo pôje kojê se zvôlo Prodôl. Tâmo smo sijali šočivîcu i góri su bîle smôkve, vîšne, trišne, jâbuke. Svêga smo jemâli tôte, i mâsline i krušök i jâbuk. I bîli su blûst'i, tô smo brôli, tô je bîlo pûno zdrâvo i dobrö. U tô pôje svêga smo jemâli.*“

„*Jemâli smo i kozù i š nôn smo morâli hodît ù poje da ždëre trôvu. Onâ nan je dâvala mlîkô i s otîn smo žîvili. Jòš smo i prodovâli drûgemu mlîkô da möžemo žîvit ol têga. Sôdili smo kupûs brôški i tô je*

bilo lipo za jist. Bili su i t'ime ol tega kupusa, to je bilo slatko ko cukar. Bili smo glodni i nevogni, ali je bila hrona zdrava i dobrata. Iz pojih smo jili, u poje smo nosili ce smo broli vo divjo kostrit', mak i polski luk.“

„Nismo jemali nognka vode nego san pila di su bili pujoglavci ol zabihi. Kal bi nan bi došo vapor iz Splita brzo smo isli na vapor. Ugrabili bi molo vode da možemo doni doma, da se možemo napit i oprati, ali ni bilo ni dovoljno vode.“.

Posebno zahtjevnim doimalo se pranje robe, življenje bez struje te ručno pletenje i šivanje odjeće: „Hodili smo i na more po smo prili robe. Kal smo lušijali bili robe onda smo jemali jedon maštih i gori smo stavili jedon pokrivoc. Na ti pokrivoc smo stavili lug i na ti lug smo gori ulivali vrucu vodu da se skuga unutra otaknila robe. Kal se iskuhola otaknila robe onda smo jemali na ti maštih čep i hodila je otoka ol tega maštala. Kal smo izvodili otaknila robe onda nan je tokalo po rezentovat u more jer niti bilo dovoljno vode. Svaki je to tako bilo. Mama je to profektno znala.“

„Nismo jemali ni struju nego smo jemali lampiju. Jevda smo ga i nošli. Jemom je tub na lampiju i onda smo pol ti lampiju sve činili. Gladoli smo i kuholi sve pol ti lampiju. Bilo nan je škuvo, ali navikli smo se na ti lampiju i pol tub svit'u. Jost smo i sili robe i krpili pol tin. Nismo jemali nista nego sve lipo po starinsku.“

„Uvi smo kuholi kupusa, blitve, maniste, fazola i rizi. Otac bi bio išao na ribe pa bi lipih geric doni. Po smo lipo pekli na žerave i gradele i to je bilo puno dobrata. Jemali smo puno maslinovega uja i onda smo sve to lipo začinili sa maslinovim ujen. Spasivalo nas je nojvet'e maslinovo uje.“

„Zen su prele vunu na kudiju, štop kojima vreteno i onda se pred vuna za bicve, a mustiki su jemali opanke sa šlivacon ce se silo opanke po starinsku. Iz Amerik su nan šavali nagonke u suprakupertu i robe.“.

Prisjeća se isto i žena iz Škripa koje su pješke dolazile na posao u tadašnju postirsku tvornicu Sardinu: „Sapunor je jemom nojvet'u kut'u u Škrip i on je jemom svega po kut'i i u poje. Škrice su bile dobre žene. Rödile su po pojima i mustikama su se. Hodile su u Postira prodovat škutu i sir. Vako svaki drugi dan su hodile prodovat i joja. Rödile su u fabriku, u tvornicu postirske. Iz Škripa su hodile nane preko šume za dojt' u tvornicu. Nisu jemale ni putita nego preko šume su hodile još i kala je bi snig. Bile bidi došle preve u fabriku.“.

Nepreslušane priče jednêga poznatog postîrskog govornika Ívota Mučitota

Nepreslušani pjesnik i izvrstan govornik, Postiranin Ivo Jelinčić Mučito (69), sjeća se svojih doživljaja iz mladosti: „*Bî san u nônota u Dôni Hûmâc, mîsto usrîd Brôča, kojî je mesôr i napravîje i lîci jûde če su slomili rûke, nôge, glôve i svâku drûgu vîrstu nevôje. A vêngo je ôn mesôr, tâko me je jednêga jûtra poslô za ôvcima, trôvima, kozîma da hi pôs en. A ôn je činî drûge pôsle. Brûsi je nôže i sikîre. Jô san se môlo za gro, po san i o napînót plôke da ulòvin kojêga kosît'a, crvendôt'a i drûgih vîrsti. I kak o san jô t o napîn o, jô san zabor vi na bl go. A bl go i lo u št' tu. I d jde ti tâko gopod r od jednêga p ja d  je pas nega l ta nav nu ml de l ze. T'ap  me z  ruku, zav za konop n i  dve d ma u k zju k ut'icu.*“

„*M te i M k , te oko dv , od zor  kop li, or li, pl vili, kos li, po se spot li, od  rjeni cine pocrveni li. T ko tr dni s li, uz k ut'icu  go  nalo ili, dv  pr ta st vili, a i hr b i glavur na na d bro d šla pod  esm nom hl d r jskog v rtla. M odi fa ol od ju er polgr joli u pr  ri. Naj li se, nap li i s g uston rut li. Gl doju kob le sk tne, koz  nos  ce i sv  dr uge mog t'  b stije. St vili podos  pr  zu  u s na i jed n  v k men za pod gl vu. S nce up klo po sk pa zak noli, u sn  se s mot kon agvant li.*“.

Postîrski na in  tova a G osp  ol K rmena

U vremenima kada su  ivjeli na i stari, svetkovao se blagdan *G osp  ol K rmena* u Postirima. U to doba mu karci su radili jo  u polju, raskopavali lozu, brali vi ne, ali do li bi doma ranije da bi se pripremili za *   in fj re*. Na *   in fj re*, u crkvi i oko crkve, do podne je trebalo biti sve pripremljeno poput *fe t na* kojeg je pleo *rem ta* kao i obje en *dalm šak*. Popodnevna zvona nagovje tavala su da se obuklo Gospu. Za vrijeme misnog slavlja  upnik je kadio sve oltare i otvorio raku svetog Ju ta da bi i nju okadio. Nakon sve ane mise odlazilo se ku i na ve eru jer bi se u ovaj * taj n* jelo tikvice i *fa ol te*. Po zavr etku ve ere mje tani bi oti li na * imat rij* gdje je svirala limena glazba i bio vatromet u obliku *rok ta*. Sljede eg dana slu ena je *m lo m sa*, a nakon nje iz stare propovjedaonice odnosno *p lpita*, pjeva i bi zapo eli pjevati pjesme u tri * t na*. Popodne bi uslijedila sve ana procesija od * imat rij* preko *k gula* do *rive* i u povratku do crkve. Mu karci su bili odjeveni u *jak tama* od *ve t ta*, a vani su bile velike ljetne vru ine: „*J z , k d san b  ml d, jed n p t san b  u procesij nu jed ni bez jak te, a s d san jed ni sa jak ton!*“. Po kazivanju Jo ka Jelin ica jedan je mladi  kupio ko pice od dinja s obrazlo enjem: „*P t'u s tra i pos jot'u! Ko pr vi  ov k, t ko  emo  mat i za Bo it!*“ (Martini  2019: 23-27).

Priče o kamenarstvu, težacima i berbi māslina iz Škrīpa

Prema kazivanju Mate Martića doznajemo ponešto o životu škripskih kamenoklesara i težaka. U stara vremena ljudi su se borili u teškim životnim uvjetima za svoj opstanak. Nije im bila dostupna tehnička te su sve morali raditi ručno i to je iziskivalo više truda i vremena. Tako se maslinovo ulje pravilo i po nekoliko sati, a zbog velike suše masline su često pa i prerano opadale s drveća. Nekoć je Škrip bio poznat po majstorima klesarima, a danas je teško pronaći i jednog dobrog klesara u mjestu. Sljedeće priče izvornog govornika oslikavaju nekadašnji život starijih mještana u Škripu:

,,Četiri drûga su rôdili na nôj, dvô su bîli stâlna, a dvô su morâli bît onî kojî su činîli ûje mâsline. Tê dvî mâkine su se činîli ne šesnâjst sâti nêgo dobôto šesnâjst ûri. Vâko bî se jâdni tî makinôri morâli dîzat u dvî ûre iza pôla notî da bî završili navèče u dëset ûri tê dvî mâkine. Bîlo je gödin kâl su se mâsline o Vèle Gospè viët' pôčeli kôda ispâdot i kùpit tê su se svë sušice činile, ali tô ûje ništa nî vajâlo. Tô je kâd si duôšo na krôj selâ smrdîlo ûje, a vajâlo je jîst.

,,Ondâ bîdan težôk, tô je bîlo svë crkvëno, gospodië. Môj otâc, nêzin otâc, ili kô bîlo, ôn je rôdi nîhovu zëmju. Imâli su nî svojë nôdore kojî su tüda. Nî se möglo donît dîci ni grôzje ni smökvu. A sômo su kopâli. Bî son i jô mëju nîman ïsto viët', ali viët' su duôšla drûga dòba.“

,,Ovô Škrip, bî je klesârsko mîsto i kamenârstvo, a danâs nîmomo ni jednêga klèsara. Jednêga smo jemâli, ali i ôn je odustò. U onô dòba kâl se klesâla i crîkva, postôjalo je i klesârstvo vôde. A danâs je vô mîsto zapûšt'eno. Èvo, svë oko kût'a drâča i sûhò trôvâ. Da dôjde do pòžara izgòre kût'e, svë. Mlôdi su otîšli, stôri su vë nêmot'ni i onî kojî möže niêt'e. Jô ïman osandesët i pêt gödin. Jô jòš üvi ïden kîlometar pûta i cîstîn kojû mâslinu, a dòčin ovî nôši donòs mlôdi nê znoju pô u dut 'an bez âvuta.“.